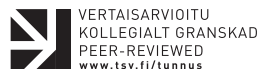

Artikkeli

Jukka Mikkonen^a

Korpimaiden kauneudet: esteettiset kokemukset Hossan kansallispuistoa ja Evon retkeilyaluetta koskevissa sanomalehtikirjoituksissa 2016–2022

The Beauties of Wilderness: Aesthetic Experiences in Newspaper Articles about Hossa National Park and Evo Hiking Area 2016–2022

Natural environments have long been protected because of their beauty and wonders. The flagships of aesthetics-based nature conservation are national parks, whose recreational purpose has been understood in different ways at different times and in different places. The article explores the kinds of aesthetic experiences associated with national parks and hiking in Finnish newspaper articles. The studied cases are i) Hossa, which was established as a hiking area in 1979 and transformed and expanded into a national park in 2017, and ii) Evo, which was established as a hiking area in 1993 and proposed as a science national park in 2021 by a working group appointed by the Ministry of the Environment. The primary research material consists of articles, reportages, editorials, and columns of provincial and local newspapers published in 2016–2022, especially in Kainuu and Häme regions.

Keywords: aesthetic experience, hiking, national parks, nature tourism, newspapers

^a jukmikko@jyu.fi; Artikkeli on kirjoitettu Mikkelin yliopistokeskuksen rahoittamassa Kansalliskirjaston tutkija-residenssipilotissa Mikkelissä.

Johdanto

Luonnonympäristöjä on pitkään suojeltu niiden kauneusarvojen tähden¹. 1800-luvulla syntyneessä, erityisesti Yhdysvalloissa ja Euroopassa harjoitetussa esteettispainotteisessa luonnonsuojelussa vaikuttavat maisemat ja poikkeukselliset luonnonobjektit, ”*luonnon ihmeet ja erikoisuudet*”², on haluttu taidearteiden tapaan säilyttää jälkipolville. Maisemallisin perustein katsotaan suojellun muiden muassa Hot Springs (1832), Yellowstone (1872) ja Yosemite (1890) Yhdysvalloissa, Siebengebirgen Drachenfels (1836) Saksassa, Sarek (1909) Ruotsissa, sekä Imatrankoski (1842), Punkaharju (1843), Aavasaksa (1877), Koli (1907) ja Puijo (1928) Suomessa³. Suomessa luonnonsuojelulain yhtenä tavoitteena on ”*luonnonkauneuden ja maisema-arvojen vaaliminen*” (1 §) ja luonnonsuojelun alueen perustamisen yleisenä edellytyksenä se, että ”*alue on erityisen luonnonkaunis*” (10 §). Kauneuskeskeisen luonnonsuojelun lippulaivoja ovat kansallispuistot, joiden olennainen virkistystarkoitus on ymmärretty eri aikoina ja eri paikoissa eri tavoin.

Kotimaisten kansallispuistojen kävijämäärät ovat kauan olleet kasvussa, vaikka vuoden 2021 huipusta (käyntimäärä yhteensä 4 miljoonaa) on tultu hiukan alas (Metsähallitus 2022a; 2022b). Koronapandemian aikana kansallispuistojen kävijämäärät kasvoivat huomattavasti ennen kaikkea Etelä-Suomen kansallispuistoissa. On puhuttu ”kansallispuistobuumista”, ja ympäristöministeriöllä on paraikaa käsiteltävänä useita uusia kansallispuistoehdotuksia.

Nykyaikaisen länsimaisen esteettispainotteisen luontomatkaillen juuret ovat ennen kaikkea 1700-luvun lopun ja 1800-luvun alun romantiikan filosofisessa ja taiteellisessa

1 Usein on esimerkiksi säilyneiden dokumenttien ja ympäristöhistorian tutkimuksen valossa perusteltua uskoa, että jokin paikka on todella suojeltu pääosin tai merkittävässä määrin sen esteettisen arvon vuoksi. Toisaalta luonnonsuojelussa on vedottu ja vedotaan kaikkeen sellaiseen, minkä uskotaan ihmisiin vaikuttavan; luonnonympäristön suojelua kansallispuistona on markkinoitu toisille tahoille välineellisesti alueen vesitaloudellisella arvolla ja muuna resurssivarana (ks. esim. Runte 1990). Oma kysymyksensä on, mitä ”kauneudella” milloinkin tarkoitetaan (Naukkari 2012, 26, 48–49; Mikkonen 2018a) ja missä määrin esimerkiksi avohakkuiden ja muun voimakkaan maankäytön ”rumuudella” viitataan moraalisin seikkoihin (ks. esim. Reunala & Heikinheimo 1987, 44–45 Pohjois-Suomen sodanjälkeisistä avohakkuista). Vastaukset näihin kysymyksiin ovat tapauskohtaisia ja usein tulkinnanvaraisia. Estetisöivänkin suojelupuheen taustalla voi piillä monenlaisia vaikuttimia. Esimerkiksi Punkaharjun suojelun perusteet esitetään yleisesti esteettisinä ja Aleksanteri I määräämää hakkuu- ja kaskeamiskieltoa selitetään keisarin ihastumisella harjuun – olihan Punkaharju jo tuolloin tunnettu nähtävyytenä ja matkailukohteena ja vastasi ajan kauneusihanteita (ks. esim. Knapas 2005, 50, 58–62). Toisaalta suojelun syyski on esitetty sotilaallista motiivia. Rainer Knapas (mt., 51) toteaa, että harju kiinnosti niin venäläisiä kuin ruotsalaisia sotilastopografeja, jotka laativat siitä yksityiskohtaisia karttoja: ”*Sotilaallinen karttoitustoiminta ja linnoitusten suunnittelu oli 1700-luvulla oma taiteenlajinsa, joka edellytti piirustus- ja akvarellitaitojen lisäksi herkkää maisemanmuotojen ja korkeussubteiden tajuja.*” Jyrki Paaskoski (2005, 43) mainitsee, että Aleksanteri I tutustui Punkaharjuun sotilaallisella tarkastusmatkalla perehtyessään kenraali A. V. Suvorovin rakennuttamaan linnoitusketjuun. Paaskosken mukaan harjupuuston hakkuukieltoa voisi selittää sotilaallisilla tekijöillä, sillä metsä suojausi harjun varuskuntaa ja redutteja, eli pieniä umpilinnouksia. Asiakirjojen ja ajan matkakirjallisuuden perusteella Paaskoski arvelee hakkuukieltoa kuitenkin ohjanneen ensisijaisesti liikenneturvallisuuden, sillä korkealla harjulla kulkenut kaiteeton maantie oli puuttomana vaarallinen.

2 Presidentti Ulysses S. Grantin allekirjoittamassa Yellowstonen perustamisasiakirjassa suojelun kohteena mainitaan ”*luonnon erikoisuudet tai ihmeet*” (*natural curiosities or wonders*). Ympäristöhistorioitsija Roderick Nashin (1970) mukaan Yellowstonen suojelun keskipisteessä eivät alun alkaen olleetkaan maisemanäkymät ja erämaa (*wilderness*) vaan geysirit, kuumat lähteet, vesiputoukset ja vastaavat ihmeellisyydet. Kansallispuiston idea levisi nopeasti Yhdysvalloista Eurooppaan, mutta siinä missä pohjoisamerikkalainen luonnonsuojelu korosti villiyttä ja erämaata, Euroopassa oltiin suopeampia ihmiskulttuurin jäljille luonnossa (ks. Cowentz 1904).

3 Joillakin mainituista kohteista on eri aikoina ollut erilaisia statuksia ja rajoituksia (kuten Suomessa valtionmaa, kruununpuisto ja kansallispuisto) ja niiden varsinaista ”suojelemisen” alkamista on vaikea määrittää. Esimerkiksi Punkaharjun metsien hakkaaminen kiellettiin vuonna 1803 ja puiden kaataminen Imatrankosken rannoilla 1822. Kolin vaaralta valtio osti 1907 kolme tilaa, jotta – P. W. Hannikaisen sanoin – sen ”*luonnonihannuuden säilyminen turvattiin*” (Borg 2008, 29). Puijon hakkaamattomaksi säädetty puistometsä perustettiin 1898 ja luonnonsuojelun alue 1928. Yosemitein osavaltio puisto perustettiin vuonna 1864 ja kansallispuisto 1890.

ajattelussa ja niistä inspiroituneessa amerikkalaisessa transsendentalismissa – sekä geologisessa ja biologisessa tutkimusmatkailussa (ks. esim. Nicolson 1959; Miller 1967; Nash 1967; Brady 2003; Heringman 2004; Zuelow 2016; Lee 2019; Constantine 2023; yhdysvaltalaisen kansallispuistoturismin historiasta ks. Perttula 2006, 27–30, 33–35; kansallispuistomatkailun yhteydestä kristilliseen pyhiinvaellusperinteeseen ks. Ross-Bryant 2013; luontomatkailun käsitteestä ks. Rantala 2017). Tänä päivänä esteettiset kokemukset ja elämykset sekä maisemien kauneus mainitaan merkittävinä luonnon virkistyskäytön motiiveina (Silvennoinen & Tyrväinen 2001; Tyrväinen ym. 2007; Tyrväinen ym. 2008; Silvennoinen 2017).

Esteettisiä kokemuksia on silti harvemmin eritelty luonnon virkistyskäytön tai matkailun tutkimuksessa (ks. esim. Zhang & Xu 2020). Aiempi tutkimus on yhdistänyt esteettiset luontokokemukset pääosin – kansallispuistoihinkin olennaisesti liittyvään ja eittämättä elimelliseen – maisemaestetiikkaan (ks. esim. Puhakka 2007, 43, 48, 184–185, 199–200; 2008, 219–220; matkailututkimuksen estetiikkakäsityksistä, maisemaparadigmasta ja uusista näkökulmista, ks. Breiby 2014; Sorakunnas 2022). Sen sijaan filosofisessa estetiikassa esteettiseen kokemukseen katsotaan sisältyvän paljon muutakin kuin visuaalista tarkastelua: esteettiset luontokokemukset ymmärretään usein luonteeltaan moniaistisiksi, kehollisiksi ja immersivisiksi.

Tässä artikkelissa selvitän, millaisia esteettisiä kokemuksia kansallispuistoihin ja retkeilyyn liitetään sanomalehtikirjoituksissa. Tarkasteltujen lehtiartikkelien kohteet ovat i) vuonna 1979 retkeilyalueeksi perustettu ja vuonna 2017 kansallispuistoksi muutettu ja laajennettu Hossa sekä ii) vuonna 1993 perustettu Evon retkeilyalue, jota ympäristöministeriön nimittämä työryhmä vuonna 2021 ehdotti tiedekansallispuistoksi. Hossan ja Evon olen valinnut tutkimuskohteiksi niiden viime vuosina saaman suuren mediahuomion vuoksi. Tutkimuksen pääasiallisena aineistona ovat vuosina 2016–2022 erityisesti Kainuussa ja Hämeessä julkaistujen maakunta- ja paikallislehtien artikkelit, reportaasit, pääkirjoitukset ja kolumnit.

Suomen 41 kansallispuistosta on moneksi. Samassa maakunnassa sijaitsevilla kansallispuistoilla voi olla erilaiset profilit ja osaksi erityyppiset kävijät ja epäsuhtaiset kävijämäärät. Kävijöiden intressit ja aktiviteetit, oletettavasti myös esteettiset kokemukset, vaihtelevat jonkin verran alueittain ja puistoittain (ks. Konu ym. 2021). Suomussalmella sijaitseva, Kuusamoon ja Taivalkoskeen ylettyvä Hossan kansallispuisto perustettiin Suomen 40. kansallispuistoksi ja itsenäisyyden 100. juhlavuoden kunniaksi 17. kesäkuuta 2017. Hossa on Suomen valtion ensimmäisiä retkeilyalueita (1979). Se on suosittu kansallispuisto (vuonna 2022 kävijöitä 77 700 kappaletta, juhlavuonna 2017 liki 124 000) ja saanut näkyvyyttä myös kansainvälisissä medioissa (esim. The Guardian, BBC, The Economist ja Lonely Planet).

Hämeenlinnan Lammilla ja Padasjoella sijaitseva Evon alue koostuu vuonna 1994 perustetusta valtion retkeilyalueesta (82 300 kävijää vuonna 2022) ja luonnonsuojelualueista, Hämeen ammattikorkeakoulun opetusmetsästä, Hämeenlinnan kaupungin ulkoilumetsästä sekä UPM-Kymmenen omistamista ja yksityisomisteisista metsistä. Suojeltuja aarni-alueita (muiden muassa Kotisten aarnialue ja Sudenpesänkangas) on noin 1300 hehtaaria. Evon metsäopisto on toiminut alueella vuodesta 1862, ja sen opetusmetsän ala on yli 2000 hehtaaria; myös retkeilyalueella harjoitetaan metsätaloutta. Lisäksi Evo on suurin Etelä-Suomen kolmesta metsästysalueesta, ja metsästys on sallittua noin 4900 hehtaarin alueella. Etelä-Hämeen luonnonsuojelupiiri on ehdottanut Evoa kansallispuistoksi 1970-luvulta saakka.

Esteettisiä arvoja pidetään tärkeinä niin ympäristönsuojelussa ja -hoidossa kuin matkailussa. Niistä kiistellään poliittisessa päätöksenteossa. Toisaalta esteettisten arvostusten sanoittaminen koetaan usein vaikeaksi, mikä saattaa hankaloittaa luonnon merkityksellisyydestä puhumista (ks. Mikkonen 2018a). Erittelemällä ja tematisoimalla esteettistä luontokokemusta koskevaa puhetta artikkeli tarjoaa käsitteitä, välineitä ja näkökulmia luonnon virkistyskäytön tutkimukseen.

Kulttuurinen ja sosiaalinen luonnonsuojelu: historia ja nykypäivä

Yhdysvalloissa syntyneessä ja sieltä muualle levinneessä luonnonsuojelun perinteessä kansallispuistot ja erämaa nähtiin alun alkaen ensi sijassa kulttuurisena ja moraalisen resurssina ja kansallisen itsetunnon perustana (Runte 2010; Nash 2014). Näihin näkökulmiin liittyi olennaisesti esteettisiä ulottuvuuksia. Kansallispuisto-sanan isänä pidetty taidemaalari George Catlin (1796–1872) haaveili 1830-luvulla ”*kansanpuistosta*”, joka säilyttäisi ”*villi-ihmisten ja -eläinten luonnonkauneuden*” (”*A nation’s park, containing man and beast, in all the wild[ness] and freshness of their nature’s beauty!*”, Nash 1970, 729). Yellowstonen, ensimmäisen kansallispuiston, perustamista edistivät huomattavasti aluetta dokumentoineet maisemamaalaukset ja -valokuvat. Yellowstonen ihmeitä oli matkakertomuksissa vaikea sanallisesti kuvata ja kuvauksia muiden uskoa (ks. esim. Clary 1972, 1–32). Ferdinand Haydenin johtamalla Yellowstonen geologisella tutkimusmatkalla vuonna 1871 olivat mukana valokuvaaja William Henry Jackson (1843–1942) ja taidemaalari Thomas Moran (1837–1926), joiden – alueen mittakaavaa ja mahtavuutta ilmentävät – teokset vaikuttivat Yhdysvaltojen kongressin suojelupäätökseen; niistä on erityisesti mainittava Moranin öljyvärimaalaukset *Grand Canyon of the Yellowstone* (1872). Luonnon esteettistä arvottamista koskevalla keskustelulla oli kaikkiaan merkittävä sija pohjoisamerikkalaisessa luonnonsuojelulikkeessä Frederick Law Olmstedin (1822–1903) ja John Muirin (1838–1914) kaltaisista varhaisista aktiiveista Stephen T. Matheriin (1867–1930) ja muihin National Park Servicen hahmoihin (ks. esim. Muir 1901; 1912; 2013; Olmsted 2016; ks. myös Sellars 1997, 157).

Suomessa tunnetusti seurattiin Yhdysvaltojen esimerkkiä (ks. esim. Palmgren 1922). Kun professori Kaarlo Linkola kesällä 1925 tutustui suojeltavaksi ehdotettuihin pohjois-suomalaisiin alueisiin – muiden muassa Oulankajokeen, Pallas- ja Ounastunturiin sekä Mallaan – hän arvioi luonnonympäristöjen biologisten ja geologisten arvojen lisäksi yhtä lailla niiden esteettistä kiinnostavuutta (maisemallinen edustavuus, harvinaisuus, vaihtelu). Linkola käytti arvostelmissaan sellaisia ilmauksia kuin ”*erikoislaatuinen kauneus*”, ”*luonnon-ihanuus*”, ”*erikoislaatuinen jylhyys*”, ”*pehmeä viehättävyys*”, ”*luonnollisuus*”, ”*hurmaava kauneus*”, ”*turmelematon kauneudentila*” ja ”*ensiluokkainen luonnonkauneus*” (Linkola 1926). Esteettiset tekijät ovat sittemminkin olleet kansallispuistojen perustamisessa tärkeällä sijalla. Esimerkiksi Luonnon- ja kansallispuistokomitean mietinnössä vuonna 1953 ehdotetaan kansallispuistoiksi ”*alueita, joilla niiden luonnon huomattavan kauneuden tai maisemallisten erikoisnähtävyyksien ansiosta ilmeisesti tulee olemaan merkitystä yleisinä matkailijain ja retkeilijän käyntipaikkoina*” (LKM 1953, 28).

Kansallispuistoja perustavaa suojeluaikattelua on sittemmin haastettu useilta suunnilta. Kansallispuistoja on kritisoitu muiden muassa kolonialistisina rakennelmina ja niiden suunnittelijoita sokeudesta ihmisen ja luonnon pitkälle historialliselle vuorovaikutukselle (Adams ym. 2003; Tweed 2010; Stevens 2014; Grebowicz 2015; Andersson 2019; Andersson ym. 2021). ”Alkuperäisen” luonnon säilyttämistä on pidetty mahdottomuutena ja villiuden ihannetta luonnonsuojelullisesti haitallisena, jos kohta erämaa-ihanteella on yhä puolustajansa (ks. Nash 1967; Oelschlaeger 1991; Haila 1997; Callicott & Nelson 1998; 2008; Rannow & Neubert 2015; Butler 2015; Nash 2017; Woods 2017).

Yhdysvaltojen kansallispuistoissa esiintyvien haitallisten vieraslajien vaikutusta puistojen ekosysteemeihin pohdittiin tieteellisessä keskustelussa jo 1930-luvulla. 1900-luvun loppupuolella hoitosuunnitelmissa tuotiin esille mahdollisuus, että puistoihin leviävät haitalliset vieraslajit saattaisivat tukahduttaa endeemisten lajien lisäksi kansallispuistojen idean (Wright ym. 1933; Leopold ym. 1963; U.S. Congress, Office of Technology Assessment 1993; Houston & Screiner 1995). Ympäristöhistorioitsija Alfred Runten mukaan myös kansallispuistojen maisemiin liitetyt metafysiset ”*tuntemukset rajatomista horisonteista ja henkilökohtaisesta vapaudesta*” alkoivat käydä valjuiksi 1980-luvun Yhdysvalloissa, jossa hiilivoimat heikensivät puistojen ilmanlaatua ja näkymiä (Runte

2010, 228–229). Tänä päivänä ilmastonmuutosta ja muita ihmisen aiheuttamia ympäristömuutoksia pidetään yhtä lailla kansallispuistojen kuin muiden ympäristöjen uhkana (NPS 2012, 4–5; Keiter 2013; Stohlgren ym. 2014; Hansen ym. 2016). Esimerkiksi kesäkuussa 2022 Yellowstonen kansallispuisto suljettiin poikkeuksellisten sateiden, tulvien ja kivi- ja mutavyöryjen tähden (NPS 2022a; 2022b). Maantieteessä antroposeenin erämaata ja kansallispuistoja on lähestytty muiden muassa ”toksisen ylevän” näkökulmasta (ks. Bergmann & Briwa 2021). Käsite viittaa jännitteeseen, joka aiheutuu ympäristön huonon tilan tiedostamisesta ja maiseman mahtavuuden tai hämmästyttävyyden samanaikaisesta arvostamisesta (ks. Peeples 2011).

Ihmiskeskeisellä luonnonsuojelulla on tunnetut kompastuskivensä. Alueen suojeleminen ei auta, jos luonnonihastelijoiden määrät kasvavat kohtuuttomiksi tai säännöistä ei piütata. Varsinkin muutamissa Etelä-Suomen kansallispuistoissa (Nuuksio, Sipoonkorpi, Repovesi) havaittiin koronapandemian aikaan maaston huomattavaa kulumista ja ympäristön vahingoittumista, teiden ja taukopaikkojen ruuhkautumista sekä erilaista häiriökäyttäytymistä, kuten roskaamista, metelöintiä, puiden katkomista ja avotulen tekoa, kuten lehtikirjoituksissa nousi esiin (C3–C11, ks. tutkimusaineisto). Oulangalla ja Kolilla kävijät ovat talloneet uhanalaisia kasvilajeja ja hävittäneet niiden kasvupaikkoja (lehtiaineisto, C1 ja C13).

Kansallispuistojen kaksijakoinen tehtävä suojella alkuperäistä luontoa ja tarjota suurelle yleisölle virkistystä ja luontokokemuksia on lähtökohtaisesti vaativa⁴. Hankaluutta lisäävät kävijämäärien kasvu ja virkistyskäsitusten ja harrastusten muutokset. Tämän artikkelin kirjoitushetkellä tuoreimpia ilmiöitä ovat polttopuita tarvitsevat telttasaunajat (C14) ja maasto- ja sähköpyöräilijöille rakennettavat leveät sorapolut (C12). Joidenkin mukaan rajat ovat viimeistään viime vuosina tulleet vastaan. Biologi ja tietokirjailija Pasi Reunanen (2021, 56) kirjoittaa Kanava-lehden artikkelissaan ”Luonto unohtui kansallispuistoista”:

”Ihmiskeskeinen ajattelu ja omaa kokemusta korostava hedonismi ovat vääristäneet käsityksemme toimintamme ekologisista seurauksista ja siitä, miten luonto ylipäättään kestää nykyihmisen vapaa-ajan harrastuksia. [...] Virkistyspalveluiden tehtäviä kansallispuistoissa ja [virkistyskäyttöä ajavan] sosiaalisen luonnonsuojelun ylikorostuminen ovat johtaneet nykysuuntaukseen, jossa kansallispuistojen virkistyskäyttö ei ole enää sopuosinnussa alueiden luonnonsuojelutavoitteiden kanssa.”

Ihmisten esteettisillä arvostuksilla ja esteettisten kokemusten tavoittelulla on vaikutuksensa ympäristöön hyvässä ja pahassa. Kansallispuistojen kävijöiden käsitykset puistojen tehtävistä vaikuttavat heidän käyttäytymiseensä ja heidän toiveensa ja odotuksensa puolestaan mahdollisesti puistojen hoito- ja käyttösuunnitelmiin. Viestimet ja sosiaalinen media vaikuttavat näiden käsitysten muotoutumiseen (ks. esim. Fälton 2021). On siksi tärkeitä selvittää, millaisia esteettisiä kokemuksia kansallispuistoihin liitetään.

⁴ Luonnonsuojelualueiden kulumisen kiinnitettiin Suomessa huomiota 1960-luvulla, jolloin Reino Kalliola esitti ajatuksensa kulttuurisesta ja sosiaalisesta luonnonsuojelusta. Edellisellä hän tarkoittaa ”tieteellisten, esteettisten ja ajattelijain luonnonsuojelua” ja jälkimmäisellä ”luonnon suojelemista ja hoitamista virkistykseen ja ulkoilun tarpeita varten” (Kalliola 1968, 16). ”Jos [...] kävijään huoltoon ja mukavuuteen kiinnitetään liaksi huomiota tai erehdytään järjestämään heille luonnonharrastukseen liittymätöntä ajanvietettä”, Kalliola kirjoittaa toisessa artikkelissa, ”kansallispuistosta tulee helposti kansanpuisto”; sen vuoksi ”[k]asvava ulkoilu uusine muotoineen vaatii omat puistonsa” (Kalliola 1966, 9, 10). Vuonna 1971 Urpo Häyrinen maalaili uhkakuvia kansallispuistojen kehityksessä: ”Matkailijoiden määrän kasvum liittyy usein myös ulkopuolisten liikeyritysten halu perustaa matkailuyrityksiä erilaisine yleisöä vetävine laitteineen ja laitoksineen kansallispuistoihin” (Häyrinen 1971, 31–32). Rauno Ruuhijärvi kirjoittaa vuonna 1985 vastaavasti: ”Suomen kansallispuistoista ei ole tarkoitus kehittää kansallisia huvipuistoja automatkailijoille tai virkistysille eräiden muiden maiden kansallispuistojen tapaan. Oikein ei ole myöskään jättää niitä oman onnensa nojaan, mihin meillä on kansallispuistohallinnon puutteiden takia ajauduttu.” (Ruuhijärvi 1985, 5).

Käsitteet, menetelmä ja aineisto

Esteettinen kokemus

Esteettisellä kokemuksella tarkoitan aistihavaintoon perustuvaa, jonkin objektin tai ympäristön tuottamaa kokemusta, jota kuvataan tavallisesti myönteisillä käsitteillä (kaunis, ylevä; ks. esim. Budd 2002, 12–19; Brady 2003, 8–16); esteettisen käsitettä käytän analyysissä laajassa merkityksessä kattamaan ympäristön havainto-ominaisuuksien ja niiden kokijassa tuottamien tunteiden, mielikuvien ja ajatusten erittelyn. Esteettinen luontokokemus ei artikkelin teoriakehityksessä ja tutkimusaineistossa rajaudu ympäristön visuaaliseen tarkasteluun, vaan kysymyksessä on moniaistinen, kehollinen tapahtuma, johon voi liittyä subjektin ja objektin rajojen hämärtymistä. Esteettistä osallistumista (*aesthetic engagement*) työssään korostanut ympäristöestetikko Arnold Berleant luonnehtii esteettisen ympäristön olevan kaikkialla: ”*Aistin sen jaloillani, liikkuvan keboni tuntemuksina, auringonpaisteena ja tuulena ihollani, vaatteisiini tarraavina oksina, joka suunnasta kuuluvissa äänissä, jotka vievät huomioni?*” (Berleant 1992, 27).

Esteettinen luontokokemus voi olla kielteinen – ”kolkko” maisema tai ”yksitoikkoinen” kulkureitti – mutta epämukavuudestaan huolimatta arvokas esimerkiksi kokijan itseymmärryksen tai maailmankatsomuksen kannalta (ks. esim. Hepburn 1966). Toisaalta vaikkapa ”surumielinen” kuusimetsä voi olla esteettisesti (ja terapeutisesti) arvokas samalla tavalla kuin kaihoisa musiikkikappale. Kauneutta ja kauneuskokemusta pidän kattokäsitteinä, jotka sisältävät esteettiset arvot ja esteettisesti arvokkaat kokemukset.

Elämyksen määrittelen tässä yhteydessä kokemuksen lajiksi: voimakkaaksi tai vaikuttavaksi kokemukseksi (Kinnunen 1969). Elämykseen liitetään niin arkiymmärryksessä kuin eri tieteenalojen tutkimuksessa sellaisia piirteitä kuin emotionaalisuus, erityislaatuisuus ja ei-kielellisyys. Kokemuksen ja elämyksen käsitteellinen ero on filosofiassa kiistelty aihe, josta on eri perinteissä esitetty erilaisia näkemyksiä. Saksalaisessa traditiossa kokemuksen (*Ehrfahrung*) ja elämyksen (*Erlebnis*) käsitteistä on kiistelty perusteellisesti; englannin kielessä sanalla *experience* saatetaan viitata kumpaan hyvänsä, vaikka tutkimuksessa tehtäisiin laadullinen ero käsitteiden välillä. Myös matkailututkimuksessa elämys on tärkeä ja niin ikään pulmallinen käsite (ks. esim. Räikkönen 2017). Matkailututkija Jarkko Saarisen (2001, 35) mukaan kokemus on tiedollinen, sanallistettavissa ja vertailtavissa, kun taas elämykset ovat yksilöllisempiä ja rakentuvat paljon emotionaalisesti. Tämän artikkelin tutkimusaineistossa ”kokemusta” ja ”elämystä” oletettavasti käytetään lukuisissa eri merkityksissä; sanan sijaan olen tematisoinnissa arvioinut kokemuksen luonteen kuvausta. *Tunne*-sanaa käytän artikkelissa niin selkeästi määriteltävistä emootioista (esim. pelko) kuin epämääräisemmiksi ja kehollisiksi ymmärretyistä affekteista.

Filosofisessa estetiikassa esteettisellä luontokokemuksella ajatellaan usein olevan kaksi ulottuvuutta tai se nähdään jatkumona, jonka toisessa päässä on aistimellinen ja tunneperäinen ja toisessa tiedollinen kokemus (ks. esim. Tuan 1984, 234; Mikkonen 2018b). Analyysissä abstrahoin aineistosta temaattisia kokonaisuuksia, jotka olen luokitellut tämän vakiintuneen kahtiajaon mukaisesti tietoa painottaviin ”kognitiivisiin” (myös ”käsitteellinen” ja ”kerronnallinen”) ja aistisuutta ja tunnetta korostaviin ”ei-kognitiivisiin” (myös ”ei-käsitteellinen” ja ”eletty”) lähestymistapoihin (Carlson 2019; vrt. Brady & Prior 2020).

Näiden kahden laaja-alaisen nimikkeen alle sijoittamani teemat nousevat aineistosta itsestään. Teemat edustavat inhimillisen ympäristökokemuksen osa-alueita. Käytännössä esimerkiksi kansallispuiston kävijöiden haastatteluissa ne sulautuvat toisiinsa, ja jo yksittäisessä virkkeessä saattaa esiintyä lukuisia käsitteellisesti toisistaan erotettavia tapoja kokea ja tulkita ympäristöä. Jaotteluni on keinotekoinen, ja sen tarkoitus on eritellä psykofyysis-sosiaalista kokemusta kuvaavan puheen ulottuvuuksia. Kutsun teemoja diskursseiksi, vaikka lukutapani ei ole varsinaisesti diskurssianalyttinen vaan filosofisen teorian ohjaamaa lähilukua.

Ympäristökritiikki ja kuvaileva estetiikka

Tarkastelen sanomalehtiaineistoani filosofisen ympäristöestetiikan teorioiden valossa ja erittelen lehtiartikkeleista esteettisen luontokokemuksen elementtejä. Aineistokäsitykseni perustuu ympäristöestetiikko Yrjö Sepänmaan ”ympäristökritiikin” (*environmental criticism*) ja Berleantin ”kuvailevan estetiikan” (*descriptive aesthetics*) käsitteisiin. Niillä mainitut teoreetikot tarkoittavat ympäristön esteettistä kuvaamista, tulkitsemista ja arvottamista eri välineissä. (Sepänmaa 1986, 79–136; 2006, 243–244; Berleant 1992, 26.)

Tutkimusaineistoni eroaa Sepänmaan ja Berleantin ympäristökuvausten ideaalista siinä, ettei suuri osa analysoimistani kuvauksista ilmennä asiantuntijuutta – miten tahansa luonnon-esteettinen eksperttiisi ymmärretäänkään. Tarkastelluissa sanomalehtiartikkeleissa luontokokemuksiaan kuvailevien kävijöiden luonnonharrastuneisuus vaihtelee suuresti: osa ilmoittaa olevansa kokeneita retkeilijöitä, osa vierailee ensimmäistä kertaa kansallispuistossa. Artikkeleissa haastateltuja Metsähallituksen suunnittelijoita voisi sen sijaan pitää luonnonestetiikan asiantuntijoina: he tuntevat puheena olevien ympäristöjen geologis-biologis-ekologiset piirteet ja kulttuurihistorian ja lisäksi usein käyttävät estetiikan tutkijaa kiinnostavaa ilmeikästä kieltä.

Analysoimani tekstit sisältävät esteettiseksi tulkitsemiäni todellisen tai kuvitteellisen havaintokokemuksen – ympäristön havaittavien ominaisuuksien ja niiden tuottamien tuntemusten – kuvausta. Ihanteellisissa tapauksissa kirjoittajat ja haastateltavat ilmaisevat suoraan tai epäsuorasti käsityksiään ympäristön kauneusarvoista tai erittelevät luontokokemustensa aistimellisia ja henkisiä nautintoja. Pääsääntöisesti tutkimusaineistossa on kysymys toimittajan tai hänen haastattelemiensa ihmisten raportoimien elettyjen kokemusten tekstuaalisista representaatioista; osassa Evo-teksteistä sen sijaan hahmotellaan kuvitteellista tulevaisuuden ympäristöä ja sen mahdollistamia kokemuksia.

Esteettisiksi tulkitsemiäni luontokokemusten luonnehdinnoissa – esimerkiksi sanomalehtiartikkelien haastatteluissa – ei aina kuitenkaan käytetä luonnonestetiikan perinteikästä sanastoa, vaikkapa sellaisia kansallispuistojen romanttiseen maisemaihanteeseen liitettyjä termejä kuin *ylävä*, *jylhä* tai *majesteettinen*; onhan luonnonolioita, ympäristön piirteitä ja niiden tuottamia kokemuksia luonnehtivia sanoja loputtomasti. Aineistoa hakusanoilla kerätessäni olen ollut enemmän inklusiivinen kuin eksklusiivinen ja kuulostellut piilosteettisiä arvostuksia (vrt. Sepänmaa 2006, 241).

Sanomalehtiartikkelit estetiikan tutkimusaineistona

Sanomalehtitekstien tulkintaan liittyy monenlaisia osittain tekstilajikohtaisia ongelmia ja haasteita. Esimerkiksi lehtihaastatteluista ei sovi olettaa pääsevänsä suoraan käsiksi ihmisten todellisiin käsityksiin tai kokemuksiin. Lehdillä on intressinsä ja näkökulmansa, toimittajilla oma roolinsa kysymysten esittäjänä ja haastateltavan ajatusten sanoittamisen avittajana. Toimittajien ja haastateltavien luontokokemusten kuvaukset ovat usein ymmärrettävästi suuripiirteisiä: haastateltavien kyky ja halu kuvailla kokemuksiaan otaksuttavasti vaihtelee suuresti; tila artikkelissa on niukka ja lopputulos toimittajan välittämä, värittämäkin (kysymysten mahdollinen ohjailevuus ja muoto, parafrasi). Monet haastateltavien esittämät kokemukset ja esteettiset arvostelmat todennäköisesti saavat hahmonsä vuorovaikutteisessa haastattelutilanteessa. Joidenkin ulkomaalaisten turistien kokemukset kuvataan aineistossa matkailuyrittäjän referoimina ja toimittajan muotoilemina. Lisäksi niin toimittajien kuin haastateltavien arvostukset näyttävät usein kaavamaisilta: journalismin on tuotava asioita lähelle lukijan elinpiiriä, jolloin uhkana ovat aina kliseet ja maneerit.

Toisaalta sanomalehdet ovat kiehtovia tutkimuskohteita. Ensinnäkin viestimillä on vaikutusvaltaa. Sanoma- ja aikakauslehdillä oli suuri merkitys kansallispuistoverkoston ja National Park Servicen syntymisessä ja tunnetuksi tekemisessä 1900-luvun alun Yhdysvalloissa (Borg 1978, 9; NPS 2000). Sanomalehtikirjoitukset heijastavat kulttuurisia,

yhteisöllisiä ja yksilöllisiä ympäristöasenteita ja vaikuttavat ihmisten tapoihin havainnoida ja arvottaa ympäristöään⁵.

Aineiston sanomalehtiartikkelit ovat parhaimmillaan moniäänisiä, ja niissä kuullaan eri intressiryhmiä, kuten poliitikkoja, biologeja ja luonnonsuojelijoita, matkailupalveluiden tuottajia ja matkailujärjestäjiä, lähiseudun asukkaita eri rooleissaan – ja tietyksi puistojen monenlaisia kävijöitä. Sanomalehtien tutkiminen tarjoaa myös mahdollisuuden vertailla, mitä lähiseudulla asuvat ihmiset pitävät arvokkaana ja mihin turistin katse kiinnittyy⁶. Laajemmassa tarkastelussa sanomalehtiartikkelit tarjoaisivat myös kiinnostavan vertailukohtan luonnon virkistyskäytön sosiologisille tutkimuksille: esimerkiksi monet muodikkaat liikuntamuodot ja extreme-harrastukset saavat uutuusarvonsa vuoksi sanomalehdissä huomattavan paljon palstatilaa siihen nähden, mitä kyselytutkimuksiin vastaavat kävijät ilmoittavat puistoissa harrastavansa (ks. Kuusisto 2019; Salonen & Veteläinen 2019; Konu ym. 2021).

Tutkimusaineisto

Tutkimuksessa on käyty läpi Hossan ja Evon retkeilyä käsitteleviä lehtikirjoituksia 1900-luvun alkupuolelta saakka, mutta tarkastelun polttopiste on vuosissa 2016–2022, Hossan kansallispuiston valmistelussa ja puiston ensimmäisissä vuosissa sekä Evon tiedekansallispuistohanketta ja retkeilymahdollisuuksia koskeneissa keskusteluissa.

Artikkelin aineisto muodostuu sanoma- ja aikakauslehtien artikkeleista ja jakautuu primaari- ja sekundaariaineistoon. Primaariaineisto koostuu maakunta- ja paikallislehdistä julkaistuista artikkeleista, reportaaseista, pääkirjoituksista ja kolumneista. Hossaa käsittelevistä julkaisuista tärkeimmät ovat Kainuun Sanomat (2017–2022), Koillismaan Uutiset (2016–2022), Koillissanomat (2017–2022), Koti-Kajaani (2016–2021), Kuhmolainen (2017–2021), Sotkamo (2016–2021) ja Ylä-Kainuu (2016–2021); Evoa käsittelevistä Etelä-Suomen Sanomat (1993–2022) ja Hämeen Sanomat (2017–2022). Analyysin lehtikohtaiset vuosi-rajaukset olen tehnyt aineiston relevanttiuden perusteella, ja tuorein aineisto on artikkelin kirjoitushetkeltä syyskuulta 2022. Olen rajannut analyysin artikkeleiden teksteihin ja sulkenut niiden kuvituksen – usein kuvapankkien kuvat – tarkasteluni ulkopuolelle. Mielipidekirjoitukset olen jättänyt analyysin ulkopuolelle siksi, ettei niistä tarkasteltavalla aikavälillä muodostunut kiinnostavaa aineistokokonaisuutta. Sekundaariaineisto koostuu niin ikään vuosina 2016–2022 julkaistuista sanoma- ja aikakauslehtiartikkeleista, joita käytän paikoittain primaariaineiston taustoittamiseen ja vertailukohtana. Tutkimusaineisto käsittää yhteensä 95 tekstiä. Aineisto on kerätty systemaattisesti erilaisilla hakusanoilla ja hakusanayhdistelmillä, jotka olen listannut artikkelin verkkoversioon linkitetyn aineistoluettelon kuvauksessa. Viittaan artikkeleihin tunnisteella, joka koostuu kirjaimesta A–D (A = Hossa, B = Evo, C = muut lehtiartikkelit, D = aikakauslehdet) ja kronologisesti määritellystä järjestysnumerosta.

5 Joissain tapauksissa aikakauslehtien paneutuneet ja asiantuntevat reportaasit tarjoaisivat laadulliselle tutkimukselle sanomalehtiartikkeleita rikkaampaa aineistoa ja palkitsemman tutkimuskohteen; tässä artikkelissa käytän aikakauslehtiartikkeleita täydentävänä materiaalina. Ympäristökritiikin näkökulmasta kiinnostavia tutkimuskohteita olisivat myös kansallispuistokirjat, kuten Tomi Kontion *Kansallispuistojen kutsu* (Avain-kustantamo, 2022), jossa matkakirjamaisesti kerrotaan isän ja pojan retkistä Suomen kansallispuistoissa. Kiinnostavaa tutkimusmateriaalia ovat myös puistojen esitteet ja mainokset sekä monentyyppinen av-materiaali (eräohjelmat, videoblogit, Instagram jne.).

6 Kuten historioitsija Reijo Heikkinen kirjoittaa Hossan historiikissa vuonna 2018, ”Hossan luontokohteet tulivat kainuulaisille tutuiksi ennen muuta lehtien välityksellä, sillä seudulla vieraili tavan takaa toimittajia, jotka ylistivät Hossan koskemattomaa luontoa ja sen puhtaita vesiä” (Heikkinen 2018, 26).

Esteettisten kokemusten ulottuvuudet

Kognitiivinen diskurssi

Kognitiivisessa diskurssissa ympäristön arvostaminen perustuu tietoon ja kokijan havaintokokemusta jäsentää ja syventää luonnon- ja kulttuurihistoriallinen ymmärrys paikasta. Kansallispuistoihin liitetty luonnonarvostus on vanhastaan ollut maisemallista ja luonnonhistoriallista, ja myös nykyaikaisessa ympäristöestetiikassa merkittävä suuntaus on niin kutsuttu kognitiivinen lähestymistapa, jossa luonnon ”asianmukainen” (*appropriate*) esteettinen arvostaminen perustetaan luonnontieteelliseen tietoon (ks. Carlson 1979; 1981; 2000; 2007; Rolston 1995; Eaton 1998; Saito 1998; Matthews 2002; Parsons 2002; 2006). Filosofien teoretisoimassa kognitiivisessa katsannossa valveutuneen kokijan ajatellaan tarkastelevan ympäristön muotoutumista ja siihen vaikuttaneita luonnonvoimia ja prosesseja, sekä alueen lajeja ja ekosysteemejä.

Hossaa käsittelevissä sanomalehtiartikkeleissa luonnontieteelliseen ymmärrykseen pohjautuvia esteettisiä luonnehdintoja esiintyy etupäässä Metsähallituksen suunnittelijoiden, ympäristöjärjestöjen edustajien sekä joidenkin aktiiviretkelijöiden kuvauksissa. Luonnonhistoriallisen ihastelun kohteena artikkeleissa on ennen kaikkea Julma-Ölkky, yli kaksi miljardia vuotta sitten syntynyt Suomen suurin kanjonijärvi. Luonnontieteellisesti harjaantunut katse poimii maisemasta niin ”jäkäkauden muovaamat barjuu” (toimittaja, A17) kuin suppalammet ja suopainanteet (pääkirjoitus, A15).

Kansallispuistot ovat luonnonsuojelualueita, joissa ympäristöministeriön luonnehdinnan mukaan pyritään säilyttämään ”Suomen luonnon arvokkaimmat kohteet, niiden eliölajisto ja erilaiset elinympäristöt sekä maisemalliset erityispiireet” (Ympäristöministeriö 2023). Edustavuuden lisäksi kansallismaisemassa arvostetaan erityisyyttä ja erikoisuuttakin. Hossaa koskeissa kirjoituksissa kävijät hämmästelevät ennen kaikkea alueen kirkasvetisiä järviä ja lampia. Sukellusharrastajat pitävät Öllöri-järven ”turkooisiin vivahtavaa vettä” Suomessa poikkeuksellisenä; heidän mukaansa järvi ja sitä ympäröivät lammet ovat tälläkäläisittäin harvinaisen kirkkaita ja siksi kiinnostavia (A22). Useat kävijät, sukeltajien lisäksi kalastajat ja patikoijat, ihastelevat Hossan vesien näkösyvyyttä (A4; A25; A40; A44). Mahdollisuus seurata kalojen ja kalaparvien liikkeitä toistuu kävijöiden puheissa. ”Utelhaiden abventen” lisäksi mielihyvää tuottavissa eläinhavainnoissa mainitaan lintuja (pohjantikka, kuukkeli), porot, hirvet ja karhu (A8; A13; A14; A44). Metsähallituksen asiantuntijaa kiehtoo ajatus jokihelmisimpukasta, jota hän ei ole havainnut mutta joka voisi esiintyä alueella (A14). Keskieurooppalaisille kävijöille lumessa näkyvät eläinten jäljet ovat kiehtovia, joillekin lumi itsessään (luontokokemuksen yrittäjä, A37).

Hossan luonnon koskemattomuuden ihastelu on tärkeällä sijalla artikkeleissa. ”Koskemattomuus” voi artikkeleissa viitata esimerkiksi metsien korkeaan ikään, josta kertovat muiden muassa metsäpalojen jäljet puissa ja järeät lahoavat maapuut (toimittaja, A6). Koskemattomuus ymmärretään tällöin biologisesti luonnontilaisuutena:

”Hossan vedet ovat täysin luonnonmukaisia ja runsashappisia. Niissä viihtyvät jopa katkaäyriäiset. Ne ovat reliktilajeja eli jäänteitä aikaisemmalta ajalta.” (toimittaja, lähteenä Metsähallituksen erikoissuunnittelija, A14)

Pääsääntöisesti koskemattomuudella tarkoitettaneen artikkeleissa ihmisen vähäistä vaikutusta maisemaan, ja sitä arvioidaan muutoksen laadun ja voimakkuuden näkökulmista. Kävijöiden kuvauksissa koskemattomuus näyttäisi useimmiten merkitsevän erämaista tunnelmaa ja rauhaa (vrt. Valkonen 2003, 158; Äijälä 2016, 13–14). Samalla tuoreen kansallispuiston kävijät ymmärtävät, että puisto on ihmisen tekemä ja ylläpitämä (aluerajaukset, reitit, rakennelmat, jne.): lähiseudun asukkaat ovat voineet seurata lehdistä puiston rakentamista, ja lukuisat retkeilijät muistavat alueen retkeilyalueena.

Kiinnostavasti Hossan koskemattomuutta ihastelevia kävijöitä viehättää myös alueen erähistoria jälkineen; erätalouden ihmiset kulttuureineen lukeutuvat tällaisessa katsannossa osaksi ”luontoa”. Toinen ”kognitiivinen” tapa tulkita ympäristöä onkin kulttuurihistoriallinen. Hossan erähistoria on poikkeuksellisen pitkä: asutusta seudulla on ollut jo arviolta 8000 vuotta sitten. Metsästys ja kalastus, poronhoito, savotat ja uitot, tervanpoltto – seudun historia on monipolvinen, ja puiston perustamisasiakirjassa painotettiin ”ihmisen ja luonnon pitkäaikaista ja yhä jatkuvaa rinnakkaiseloa” sekä maisemaan kuuluvia kulttuurisia kerrostumia (Laki Hossan kansallispuistosta 296/2017 § 1). Erähistoriasta kertovat pyyntikuopat ja muinaisten kalanpyydysten jäänteet. Seudun historiaa tuntevat kertovat muun muassa tarinaa siitä, miten metsästäjät ovat aikoinaan ajaneet hirviä Ölkyn kalliojyrkänteeltä alas (A1, A2).

”Hossassa kiehtoo alueen mahtava luonto ja tieto siitä, että seudulla on erästetty jo tuhansia vuosia sitten.” (lahtelainen perhe, A36)

”Hossassa kulkiessa historia on aina läsnä.” (oululainen pariskunta, A36)

Eräikäyntiin viitannevat tavalla tai toisella myös vuonna 1977 löydetty Väräkallion kalliomaalaukset, joissa kuvataan hirviä; maalausten ihmis- ja hirvihahmot poikkeavat muista suomalaista kalliomaalauksista ja kiinnostavat alan harrastajia (A41; A46).

Tarkasteltavissa artikkeleissa kognitiivinen diskurssi rajoittuu menneeseen. Esimerkiksi ilmastonmuutos tai luontokato eivät näy Hossaa koskevassa esteettispainotteisessa lehtikirjoittelussa – toisin kuin muissa sanomalehtiaineiston ympäristöä käsittelevissä artikkeleissa. Tuore puisto on juhlan aihe ja nautinnon lähde, ja romanttisella koskemattomuuden tunnolla lienee kävijöihin eskapistinen vaikutus. Kuitenkin ilmastonmuutoksen vaikutukset ovat havaittavissa kansallispuistoissa kuten muussakin luonnossa (esimerkiksi erilaiset sään ääri-ilmiöt) eikä lämpöennätyksiä voi paeta ”alkuperäiseen luontoon”. Tutkimusaineistossa ympäristökysymykset esiintyvät puistoon matkustamiseen liittyvinä. Useat toimittajat muistuttavat, että kotimaan matkailu on ympäristöystävällisempää kuin lentomatkailu ulkomaille (A30; A33; A34), ja eräissä pääkirjoituksissa arvellaan kotimaan luonnon merkityksen korostuneen ympäristötietoisuuden vuoksi (A33; A38). Poikkeuksena eräs kainuulainen paikallispoliitikko hahmottelee vilvoittavaa, paratiisimaista Hossaa tulevaisuuden ennätyshelteistä kärsivien eteläisten ilmastoturistien vetonaulana (A34).

Tarkastellussa aineistossa Evon aluetta arvioidaan varsinkin luonnontieteellisen tiedon ja kulttuurihistorian, biologian ja metsänhoidon näkökulmista. Suojelukeskustelulle tyypillisesti vanhojen metsien lumo liitetään biologiaan, metsien ikään ja luonnon monimuotoisuuteen, päätöksenteossa painaviin mitattaviin seikkoihin. Esteettisestä näkökulmasta monet aineiston artikkeleista ovat paljolti spekulatiivisia: niissä hahmotellaan sitä, mitä Evo voisi olla; mikä alueella on tärkeää ja säilytettävää tai jalostettavaa – millaisia kokemuksia Evon metsät voisivat tulevaisuudessa mahdollistaa.

Vuonna 2021 toiminut Evon tiedekansallispuistohankkeen työryhmä selvitti mahdollisuutta perustaa Evolle uudenlainen didaktisesti painottunut kansallispuisto (ks. Helsingin yliopisto 2021). Erään haastatellun tieteenekijän visiossa tiedekansallispuistossa ”ihmiset pystyisivät havainnoimaan mitä metsätalous on ja miten luonnonsuojelualue eroaa rakenteellisesti ja lajillisesti talousmetsästä” (B14). Toinen luonnontieteilijä ihastelee, miten Evolla ainutlaatuisesti yhdistyvät ”laaja ja mahtava luontokokonaisuus ja tutkimuksen pitkä historia” (B13). Hänen huomionsa on luonnon monimuotoisuudessa, ja siksi hän pitää tärkeinä Evon alueen erilaisia metsätyyppejä, ”gradientteja” (D10). Tieteenekijöiden ideoiman tiedekansallispuiston kävijät pääsisivät seuraamaan tieteellistä tutkimusta ja osallistumaan sen tekemiseen, ja ilmastonmuutoksen vaikutusta metsäluontoon havainnollistettaisiin puistossa (B13).

”Tutkijat voisivat järjestää teemapäiviä, viedä ryhmiä maastoon ja kertoa omista tutkimuksistaan. Kävijät olisivat kansalaistieteilijöitä ja keräisivät aineistoa käydessään puistossa.” (biologi, B8)

Evon aarnialueen männyt ovat eteläsuomalaisittain poikkeuksellisen iäkkäitä. Luontoaktiivi ihastelee luonnontilaista metsää ja siellä säilyneitä *”elämän kerrostumia, jotka on hävitetty lähes kaikkialta muualta Suomesta”* (B18). Retkeilyaktiivi pitää *”koskemattomia ikimetsiä”* elämyksellisempinä ja mielenkiintoisempina kuin samanikäisiä yksilajisia talousmetsiä (B20).

”Etelä-Suomessa ei monessakaan paikassa voi ihailla 1600-luvun alussa kasvunsa aloittaneita mäntyjä, joiden kilpikaarnaan metsäpalot ovat jättäneet jälkensä.” (toimittaja, B1; ks. B14)

”Suojelualueesta näkee, milta metsä näyttää, kun sille ei tehdä mitään. Metsä on rebevä ja hiljaisuus syvä. Maa on paksum, kosteaa sammalta. Haavat ovat niin korkeita, että latvoja ihmettelevän niskaan sattuu.” (toimittaja, oppaana ympäristöjärjestön edustajia, B9)

Harvinaisia kokemuksia pidetään luonnonestetiikassa arvokkaina ja harvinaisten eliölajien kohtaamisia ikimuistoisina (ks. esim. Wilson 1992). Lehtiartikkeleissa harvinaisia metsälajeja ihastelevat erityisesti biologit ja luonnonsuojelijat:

”Nämä [limasienet] ovat jännittäviä lajeja, sillä nimestä huolimatta ne ovat ameeboja. Niitä ei kovin usein näe.” (ympäristöjärjestön edustaja, B9)

”Niljahelokkaa on löydetty kerran Evolta ja sen jälkeen koko maailmassa vain Puolasta. Punahäro on riippuvainen haavasta, ja sen havainnot 2000-luvulta Suomessa ovat käytännössä lähes kaikki Evolta.” (biologi, B15)

Mainitut lajit niljahelokka ja punahäro on luokiteltu äärimmäisen uhanalaiseksi (CR v. 2019). Toisaalta myös Evon metsänhoitoa ja metsästystä puolletaan ekologiisiin arvoihin viitaten. Hämeen Sanomien toimittaja kirjoittaa otsikolla *”Virkistys tarvitsee hoitoakin”*, että *”Esimerkiksi Ahvenistolla kasvava rauhoitettu hämeen kylmänkukka [erittäin uhanalainen, EN v. 2019] tarvitsee valoa. Jotta se saisi valoa, harjun aluspuustoa on harvennettava”* (B7). Hirven metsästyksen rajoittamisen taas nähdään heikentävän *”metsien puulajien luontaista moninaisuutta ja metsäluonnon monimuotoisuutta”* (Metsästäjäliiton piirin edustaja, B17) – taustalla on oletettavasti ajatus, että hirvet syövät lehtipuiden ja männyn taimia, mikä johtaa kuusettumiseen.

Vanhonjen metsien ohella Evon erikoisuuksiin kuuluu majavayhteisö, jota pidetään yhtenä alueen matkailuvalteista (B2). Majavat vaikuttavat suuresti maisemiin ja metsäluontoon. Ne paitsi kaatavat puita myös patoavat virtavesiä ja tuottavat näin tulvikoita ja kosteikkoja; vanhoille tulvikoille jääneet majavien kaluamat kuolleet puut taas houkuttelevat esimerkiksi lintuja. Toimittajan huomion kiinnittävät tulva-alueet ja erivaiheiset tulvasta toipuvat alueet (B16). Eläimen aiheuttamaa maisemanmuutosta arvioidaan artikkeleissa suopeammin tai neutraalimmin kuin esimerkiksi harvennushakkuita⁷. Majavassa ihaillaan myös sen pesärakennustaitoa (D1).

”Valkoisiksi kalutut haavat ja koihut, tuoreet lastut kaadettujen puunrunkojen vieressä, kasoiksi kootut oksat veden äärellä, pato ja valtava risupesä.”; ”Vesi on noussut miltei tien tasolle. Tämä on yksi syy siihen, miksi kaikki eivät majavista pidä. Ne saavat veden tulvimaan myös kulkureiteille.”; ”[V]edessä kelluu kaluttuja keppejä siellä täällä. Suuret puut kasvavat vedestä kuin mangrovesuolla.” (toimittaja, B16; myös B21)

⁷ Evon majavat ovat kanadanmajavia (*Castor canadensis*), siirtoistutettua vieraslajia, joka menestyvämpänä syrjäyttää silmälläpidettäväksi luokitellun kotoperäisen euroopamajavan (*Castor fiber*).

”Majavan toimien myötä metsämaisemaan syntyy ainutlaatuinen kosteikkoympäristöjen kirjo: pusikkeisia tulvikekoja, niittyjä ympäristöjä ja tulvissa kuollutta, laboavaa puuta, joista hyötyvät lukuisat eri eliölajit.” (tutkija, B16)

Vanhoiden puiden ja majavien lisäksi kävijöitä viehättävät lähteet ja niiden raikas vesi sekä töyhtötaiset ja kuukkelit, joiden määrä Etelä-Suomessa on vähentynyt (B3; B9; B10).

Ei-kognitiivinen diskurssi

Toisen merkittävän ympäristöesteettisen teoriaryhmän muodostavat aistimellisuutta ja tunteita painottavat ei-kognitiiviset lähestymistavat. Tämä laaja ryhmä kattaa luontokokemuksen affektiivisen ja emotionaalisen, somaattisen ja kineettisen ulottuvuuden.

Noël Carroll (1992) on korostanut *tunteiden* merkitystä esteettisissä luontokokemuksissa viitaten kirjallisuudessa esiintyviin, usein tunneperäisiin kuvauksiin esteettisistä luontokokemuksista. Hänen mukaansa kokemus (elämys), jossa kuvitteellinen kokija seisoo jylisevän vesiputouksen alla ja on tohkeissaan sen mahtavuudesta, on täysipainoinen esteettinen kokemus (Carroll 1992, 245).

Huomattavaa osaa Hossaa koskevia lehtikirjoituksia leimaa perinteinen tunteita ja elämyksellisyyttä korostava, spehtaakkelimainen tai sensationalistinen maisemaestetiikka. *”Kauneinta Suomea”*, eräs kävijä luonnehtii aluetta (A31), *”mielettömän kaunis”*, toinen sanoo (A47). Ympäristöä karakterisoidaan sen kokijassa herättämien tunnevaikutusten perusteella: puhutaan *”henkeäsalpaavista”* (A17) ja *”jylhistä, mykistävistä maisemista”* (A40; ks. A14) sekä ihastumisesta paikkaan (A20). Alueen nähtävyyksistä Julma-Ölkkyä luonnehditaan sen *”ehdottomaksi kruunuksi”* (A1) ja *”visuaalisesti vaikuttavimmaksi yksittäiseksi luonnon monumentiksi”* (A3). Kävijöiden kuvauksissa Ölkky on *”jylhä ja kaunis”* ja *”koskemattomuudessaan ainutlaatuinen”* (A16). Sen sijaan Hepokongäs-putouksen talvisena viehättävyytenä pidetään siitä syntyvän sumun ja höyryn elämistä sään mukaan (toimittaja, oppaana Metsähallituksen erikoissuunnittelija A42). Erityismainintoja saavat myös *”kajakkeiretki sumuisella Julmalla Ölkkyllä”*, yöttömän yön kauneus ja jatkuvasti *”hereillä oleva luonto”* (brittituristi, A8).

Cheryl Foster (2007) on tähdentänyt esteettisen luontokokemuksen *eletyn ulottuvuuden* merkitystä. Eletyssä kokemuksessa on kysymys aistikokemusten vaikeasti kielennettävästä kokonaisuudesta, kokemisen tavasta, jossa ympäristön käsitteellistäminen jää sivuun ja luonto kohdataan *”tunnelmallisesti ja moniaistisesti”* (Foster 2007). Monet Hossan esteettisistä luonnehdinnoista liittyvätkin sen *tunnelmaan*. Kävijöiden kuvauksissa painotetaan puistossa vallitsevaa rauhaa (A4; A24; A25; A27; A36; A40). Hossan tunnelmaa pidetään mystisenä ja salaperäisenä; paikassa on *”aistittavissa jotain ainutlaatuista”*, luontopalveluyrittäjä tuntee ja sanoo kuulevansa samaa asiakkailtaan (A36). Myös lähiseudulla asuvien ihmisten puheissa toistuu näkemys alueen erityisestä kokemuksesta (A4; A8). Eräs paluumuuttaja yllättyy *”hiljaisen luonnon tuomasta mystisestä tunnelmasta”*; toinen kävijä luonnehtii kokemustaan *”ainutlaatuiseksi ja erikoiseksi”* (A13).

”Hiljaisuus tuntuu arkiseen hälinään tottuneisiin korviin suorastaan humisevalta. Se laskentuu kaiken ylle kuin rauhoittava peitto, jota säestää vain lintujen heleä sirkutus.” (oululainen toimittaja, A40)

”Paikka on kuin maa aikojen alussa. Fiilis on salattu.” (Metsähallituksen erikoissuunnittelija, A14)

”Vanhassa metsässä on aina harmonista. Nyt oli maagisen rauhallista.” (espoolainen kävijä, A6)

Erämaisuus ja koskemattoman luonnon rauhaisa tunnelma korostuu vielä enemmän keskieurooppalaisten matkailijoiden puheissa (A17; A24; A25; A37), joissa se yhdistetään *”pubtauteen”*, *”turmeltumattomuuteen”*, *”aitouteen”*, *”kauneuteen”* ja *”hiljaisuuteen”* (A37).

Emily Brady (1998; 2003) on tutkimuksissaan korostanut *mielikuvituksen* eri muotojen asemaa tunnepainotteisessa esteettisessä luontokokemuksessa. Bradyn mukaan mielikuvitus muun muassa täydentää aistihavaintoa, liittyy luonnonobjekteihin ja -ympäristöihin merkityksiä ja muodostaa maisemaan jatkuvuutta, suhteita ja muotoja. Brady painottaa, että myös tiedollinen haltuunotto turvaa mielikuvitukseen, kun hahmotamme ympäristön ja luonnonobjektien historiallista muotoutumista (Brady 1998; Brady 2003). Ronald Hepburn (1996) on puolestaan tähdentänyt ”*metafyysisen kuvittelun*” merkitystä maiseman esteettisessä arvostamisessa: maisemahavaintoa luonnehditaan usein abstrakteilla attribuuteilla, jolloin ympäristö voi näyttäytyä vaikkapa lohduuttomana tai päinvastoin tuottaa tunteen ihmisen ja luonnon ykseydestä (Hepburn 1996). Thomas Heyd (2001) on taas alleviivannut erityyppisten *kertomusten* vaikutusta tapaamme kokea ja tulkita luonnonympäristöjä. Luontokokemuksemme ovat kulttuurisesti latautuneita, ja esimerkiksi mytologiset tarinat kulkevat muassamme maastossa. (Heyd 2001; ks. myös Berleant 1992, 28–29.)

Lehtiartikkeleiden tunneperäisiin kuvauksiin liittyy usein metaforis-myyttis-tarinallista kuvittelua. Kuvauksissa esiintyy sellaisia ilmaisuja kuin ”*peikkometsä*” (A14) ja ”*noita-kalliot*” (A40), ”*kalevalaiset harjukankaat*” ja ”*hämyisten aarnimetsien valtakunta*” (pääkirjoitus, A15). Symboliikassakin on – alueellisesti perusteltuja – historiallisia kerroksia: esimerkiksi Metsähallituksen suunnittelija pitää hopeisten kelojen kansoittamaa harjua ”*suorastaan isänmaallisena näkyinä*” ja kuulee pohjantikan nakutuksessa ”*Suomi-konepistoolia*” (A14).

Historiallisten kulttuurien merkit saavat monet kävijät eläytymään kuvitteelliseen menneisyyteen (vrt. D3; D6; D7; D12). Suunnittelijoiden ja matkailujärjestäjien kuvauksissa toistuu tulkinta Värikallion myyttisestä asemasta taivaan (henget), maan (ihmiset) ja veden (tuonela) leikkauksipisteenä ja yhteytenä tuonpuoleiseen (esim. A12; A36). Kalliomaalauksen tarkoitusta (metsästysmagia, uskonto?) pohditaan monissa lehtiartikkeleissa (esim. A7; A14).

”*Siellä on hyvä hetki hiljentyä ja aistia muinaista elämäntapaa.*” (Metsähallituksen projektipäällikkö, A16)

”*Olihan se tosi mieleenpainuva. Ajatella, että alkuasukkaat niissä samoissa maisemissa ovat liikkuneet, missä itse monen tubannen vuoden päästä kävelee ja retkeilee.*” (alakoulun luokkaretkeään ja ensikokemustaan maalauksista muisteleva kävijä, A7)

Maalauksen arvoituksellisuus saa monet miettelijäksi. Metsähallituksen kulttuuriperinnön erikoissuunnittelija esittää, että kalliomaalauksessa käsitellyt ”[k]yymykset ovat perustaltaan samoja, joita nykyihminen tekee itselleen miettiessään itseään ja olemaisuuttaan” (A5). Vaikka maalaukset eivät kaikkia kävijöitä säväytä, niiden aiheet tuntuvat toimittajan mukaan joka tapauksessa ”*porautuvan syvälle suomalaisen kulttuuriin*” (A13).

”*Kalliomaalauksia katsellessa tuntee itsensä pieneksi suuressa aikaperspektiivissä.*” (eräopas ja luontohyvinvointipalveluiden tarjoaja, A36)

Ajallisen perspektiivin laajentuminen tuo muassaan suuria kysymyksiä. Hossaa koskeva sanomalehtiaineisto toistaa vahvasti romanttisen luonnonestetiikan perinnettä, jossa luontokokemukseen liittyy henkisiä arvoja tai moraalista opetusta.

”*Hiljaisuus soi. Kaikki on kohdallaan ja täydellistä. Tuntuu, että on itsekin kohdallaan ja hyväksytty. Ei tarvitse olla mitään.*” (suunnittelija, A14)

”Tajuan, että Hossan luonto on voittanut ihmisen. Tuhsania vuosia vanhat penkereet, järvet ja harjut ovat vakuuttaneet olemuksellaan ihmisen siitä, että tätä aluetta ei saa enää hakata. Naava kuusien oksilla vilkuttaa hyvästiksi meille lyhytikäisille ihmisille ja muistuttaa, että sen emäpuu tulee olemaan tässä maisemassa paljon pidempään kuin me.” (toimittaja, A21)

Tunteiden, tunnelman ja mielikuvituksen lisäksi ei-kognitiivisissa puhetavoissa tähdennetään luontokokemuksen moniaistisuutta ja kehollisuutta ja intoudutaan erittelemään aistimuksia.

”Puron jääkylmä kristallivesi maistuu elämän nektarilta. Sitä haluaisi ahmia pyörryksiin asti.” (toimittaja, A14)

”Nenä haistaa sammalen ja suopursun. Lumen alta paljastuneiden kevätkarpaloiden makea mehuvoima purskahtaa suuhun. Korvat kuulevat, missä tuulenpuuskat kulkevat. Hiljaisuus soi.” (suunnittelija, A14)

Monille Hossan ulkomaalaisille kävijöille kesäinen laavulla yöpyminen on vaikuttava ja eksoottinen kokemus, arvelee *”korvessa asuaks”* itseään luonnehtiva paikallinen yrittäjä, jolle tällainen asia on *”itsestäänselvyys”* (A10). Toinen luontoyrittäjä järjestää matkailijoille yöpymistä asiakkaiden itse rakentamissa lumimajoissa (A14). Ulkomaalaisryhmiä sanotaan kiehtovan hiljaisuuden ja pimeyden lisäksi kylmyys (yrittäjä, A37). Kova pakkanen on monille keskieurooppalaisille vaikuttava ja tavoiteltava elämys.

”Se on ulkomaalaisille ekstriimiä, jota he hakevat. On se meille suomalaisillekin, mutta me emme sitä hae.” (matkailupalveluyrittäjä, A10)

”Mitä kylmempää, sen parempaa.” (hossalaisen seikkailumatkailuyrityksen toimitusjohtaja, A17)

Useat nautinnollisten aistikokemusten kuvauksista liittyvät luonnon oletettuihin terveysvaikutuksiin. Luonnonkauneus ja retkeily yhdistetään terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen, rauhoittumiseen ja latautumiseen (A7; A10; A24; A26). Esimerkiksi hyvinvointilomien järjestäjä väittää tarjoamiensa metsäkylpyjen herkistävän osallistujien aisteja ja kehittävän kykyä kuunnella omaa kehoa (A24; A29; A36). Hänen mukaansa ympäristölle avoin *”voi kuulla linnunlaulua tai tuntea metsän tuoksun, olla yhtä luonnon kanssa”* (hyvinvointiyrittäjä, A24).

Hossan matkailujärjestäjiltä kerrotaan alati toivottavan *”hyvinvointipalveluja”* (A28; A45). Myös Metsähallituksen suunnittelijan mukaan hyvinvointipalvelujen kysyntä on kasvanut, ja kävijöiden toivelistalla ovat ainakin (metsä)jooga, turvesauna, erilaiset kasvo- ja vartalohoidot sekä muut rentoutumista edistävät aktiviteetit (A14; A29). Eräs paikallinen yrittäjä on pohtinut *”esimerkiksi turvehoitoja tai muuta vastaavaa ”kauniimmalle sukupuolelle, joka ei kalasta”* (A10).

”Asiakkaat toivovat, että vaelluksen jälkeen olisi kiva mennä jalkakylpyyn. Olemme pubuneet myös saunojen riittävydestä. Spa-aluetta olemme mietiskelleet alueen vetonaulana.” (Metsähallituksen suunnittelija, A29)

Matkailujärjestäjät ovat ideoineet *”elämys- ja ohjelmapalvelualuetta”* eräravintoloinen ja *glamping-* eli luksustelttailupaikkoineen (A28). Toisille elämyksiä tuottavat askeettisetkin puitteet: esimerkiksi mainittuja keskieurooppalaisia matkailijaseurueita on kiehtonut otsalamppuretkely pimeässä (A10; A27).

Luontokokemusten kehollisuuteen viitataan aineistoissa muutenkin kuin aistien hermistymisenä. Arnold Berleantin teoriassaan korostama esteettinen eläytyminen, kokijan

sulautuminen ympäristöönsä, ilmenee kokemusten kuvauksissa muun muassa itsestään tietoisien subjektin hetkellisenä häviämisenä ja kehon rajojen hälvenemisenä. Tällaisia immersivisiä kokemuksia kuvataan myönteisesti, ja niihin liitetään vapautuneisuutta.

”Pitkällä matkalla pääsee meditatiiviseen tilaan, kun saa meloa yksin keskellä suurta luontoa.” (luontoyrittäjä, A14)

”Askel tuntuu kevyeltä. Koivut ovat beleät, suomalainen metsä mitä kaunein. [...] Sitä vain kävelee, eikä ajattele enää oikein mitään, ei edes kelloa.” (toimittaja, A40)

Kansallispuisto koetaan liikkumalla: kävellen, hiihtäen, (liuku)lumikenkäillen, luistellen, maasto- ja läskipyöräillen, juosten, meloen, suppaillen, uiden ja sukeltaen. Liikkumistapoihin vaikuttavat osittain puiston sijainti ja profiili sekä luontokeskuksen ja matkailupalveluiden tarjoamat välineet (A19; A27; A37). Liikkuminen puistossa on ohjattua (reitit) ja säädelyä (kiellot). Reitit johtavat kävijät nähtävyyksille sekä puistojen eri osiin ja pyrkivät estämään ympäristön kulumista (A24; A35; A40). Kieltojen lisäksi esitetään suosituksia, esimerkiksi ruuhka-aikaan reittien kulkusuuntia. Kysymys kulkemisen ”vapaudesta” ja ”rajoista” on sekini tosin osittain kulttuurinen: esimerkiksi eräälle brittituristille Hossa on englantilaisia kansallispuistoja *”laajempi ja avoimempi”* ja siellä *”voi liikkua ilman rajoituksia”* (A21).

Hossan kuten muidenkin kansallispuistojen kävijöillä on mielipiteitä puiston infrastruktuurista, kuten pitkospuista (perinteiset täyspuiset, rautarakenteiset taikka komposiittilankuista tehdyt), metallirappusista, kaiteista, silloista ja riippusilloista, sorapoluista, laavuista ja nuotiopaikoista. Infrastruktuurin esteettinen ulottuvuus ei rajaudu visuaaliseen, vaan tärkeää kävijöille ovat myös materiaalien tuntuma ja ääni, mukavuus ja helppous sekä esimerkiksi taukopaikkoihin liittyvät odotukset (A9; ks. myös C2). Patikointi- ja pyöräilyreitit vaihtelevat pituuden ja haastavuuden mukaan. Hossaan on tehty esteettömiä reittejä paitsi liikuntarajoitteisille myös *”aistivammaisille, lapsiperheille ja vanhuksille”* (Aivoliiton suunnittelija, A31). Luontokeskuksen yrittäjän mukaan Hossassa ihmisiä viehättävät *”helpot polut komeilla harjukankailla”* (A4). Sen sijaan Julma-Ölkyn ympäristö on Metsähallituksen suunnittelijan mukaan *”vaikeakulkuista kalliota, joka vaatii patikoijalta enemmän”* (A16).

Esteettiseen kokemukseen on perinteisesti liitetty kontemplatiivinen elementti, jossa nautinnon aiheuttaja kohotetaan huomion kohteeksi (ks. esim. Brady 2003, 9; Leddy 2012, 65). Vastaavasti on ajateltu, että seikkailumatkailussa matkailijan oma toiminta nousee etualalle ja luonto jää toiminnan näyttämöksi (ks. esim. Cloke & Perkins 1998). Kuitenkin myös seikkailulajien harrastajat kertovat maaston ja maisemien olevan tärkeitä heidän harrastuksissaan (A18). Vaikka ainakin vauhdikkaan liikkumisen voisi kuvitella estävän sellaiset esteettiset kokemukset, joissa ympäristö ja sen tuottama mielihyvä otetaan tarkastelun ja keskustelun kohteeksi, paikka tai reitti voi olla nautinnollinen liikkeessä koettuna – esimerkiksi tuntumien ketjuna, tuoksuina – ja esteettinen kokemus jäsenyää ja sanallistua esimerkiksi tauoilla ja jälkikäteen reflektoituna (pyöräilyn estetiikasta ks. esim. Fillarin, [D5] ja Suomen Luonnon [D2] artikkelit).

Hossa-aineistossa kuvataan runsaasti liikkumisen, erityisesti pyöräilyn nautinnollisuutta. Metsähallituksen suunnittelijan mukaan maastopyöräily on ylipäänsä kätevin tapa liikkua puiston eri kohteiden välillä (A16). Suunnittelijan mukaan reittisuunnittelussa pyritään tarjoamaan *”ajamisen nautinto ja hienot maisemat”* (A43). Esimerkiksi 50 kilometrin pituinen Sininen saavutus -maastopyöräilyreitti *”kiertelee kauniissa harjumaisemissa, kirkkaiden vesien rannoilla, valoisilla mäntykankailla, ylittää soita ja sukeltaa salaperäisiin kuusikoihin”*, ja välillä *”leppoiset neulaspolut”* vaihtuvat *”vaativiin nousuihin ja laskuihin”* (suunnittelija, A43). Reittejä suunniteltaessa Metsähallitus huomioi kävijöiden toiveita, ja maastopyöräilyn suosion kasvaessa pyöräilyreittejä onkin uudistettu (A3; A11). Hossaan on toivottu myös kalliokiipeilymahdollisuutta, ja Julma-Ölkyn seinämällä kiipeilyä on jo järjestettykin (A6). Toisaalta paikalla on kiipeily myös luvattomasti (A35).

Evoa koskevassa sanomalehtikeskustelussa sen sijaan esiintyy niukalti myönteisiä aistimellisuutta ja tunteita, kehollisuutta ja liikettä korostavia kuvauksia tarkastellulla aikavälillä. Lehtiartikkeleissa ei kuvata esimerkiksi haltioitumista tai ympäristöön sulautumista, vaikka luontonsa ja historiansa puolesta Evo tarjonnee sellaisiakin kokemuksia (vrt. esim. D9 ja D11). Retkeilijöiden tunnereaktiot liittyvät sitä vastoin metsien käsittelyyn, kulkemisen vapauteen ja mukavuuteen sekä toiminnan rajoituksiin.

Vaikka retkeilyalueen metsiä pyritään käsittelemään haittaamatta alueen virkistyskäyttöä, metsänhoito vaikuttaa maisemiin ja liikkumisen mukavuuteen ja siten tunnelmaan. Metsäihanteisiin liittyy voimakkaita mielikuvia ja väkeviä tunteita (B22; ks. myös Mikkonen 2018a). Toimittajaa ja hänen haastattelemaansa luonnonsuojelijaa ällistyttää ”*suuri hakuuaukeko*” retkeilyalueen polkujen lähellä; ulkoilijoiden kerrotaan harmitelleen hakuuaukeita näkymänä ja siksi, että hakkutähteet vaikeuttavat kulkemista maastossa (B21). Ympäristöaktiivi pitää Evolla harjoitettua metsätaloutta liian rajuna virkistyskäyttöalueelle (B1). Metsähallituksen suunnittelupäällikkö taas toteaa, että hakkutähteet lahoavat ”*muutamassa vuodessa*” (B21).

”Retkeilyalueillakin suoritetaan talousmetsän kuuluvia hakkuuta. Jokainen tietää, että metsässä joka on juuri käsitelty, ei retkeilijän ole hyvä liikkua eikä siellä mustikeka kasva.” (luonnonsuojelujärjestön asiantuntija, B4)

”Kun metsät ikääntyisivät rauhassa ja luonnontilaisesti, Evo olisi elämyksellinen luonnon monimuotoisuuden keidas eteläisessä Suomessa. Harvoin retkeilijä nauttii hakkuista, hakuuaukeista, harvennusrisukoista tai nuorista yhden puulajin taimikoista.” (retkeilyaktiivi, B15)

”Me koetamme hakea mukavia maisemia ja harjuisia, metsäisiä maastoja, joissa lastenkin on helppo kulkea.” (kävijä perheineen, B5)

Samoilun vapaus on romanttisperäisen luonnossa kuljeskelun ydintä. Saksalainen runoilija Ludwig Tieck (1797) tiivistä 1700-luvun lopulla aution salomaan auvon, ”*metsäyksinäisyyden*”, keksimäänsä uudissanaan *Waldeinsamkeit*, joka sanana ja motiivina innosti sittemmin lukuisia kirjailijoita ja ajattelijoita. Metsässä liikkuminen voi olla päämäärätöntä tai sitä saattaa ohjata erityinen ”*metsäin samoamisen aisti*”, kuten kotimaisen patikoinnin pioneeri August Ramsay sitä nimitti *Jalkamatkoilla*-teoksessaan (1891).

Eräät Evon-kävijät epäilevät alueen muuttamisen kansallispuistoksi heikentävän liikkumisen ja leiriytymisen vapautta ja nautinnollisuutta. Erot näyttäivät pieniltä, mutta ympäristön statukseen liittyy keskustelussa vahvoja mielikuvia ja tunteita. Aktiiviretkelijät ovat ylipäänsä erimielisiä siitä, miten kansallispuiston perustaminen vaikuttaisi retkeilyyn alueella. Evon retkeilykummiksi nimetty luontoharrastaja vastustaa ajatusta tiedekansallispuistosta: ”*Kyse on vapaudesta. Kansallispuisto tekisi retkeilystä paljon rajoitetumpaa*” (B19). Hänen mukaansa aktiiviretkelijät pyrkivät poikkeamaan perusreiteiltä ja leiriytymispaikoilta. Retkeilijä myöntää, että ”*[t]iedekansallispuistossa tavan tallaajalle isoin ero nykyiseen olisi se, kuinka pitkän matkan joutuisi kulkemaan retkeilypaikalle makkaraa paistamaan*”, sillä autoilu metsäautoilla todennäköisesti kieltettäisiin kansallispuistossa (B19). Toisaalla retkeilykummi esittää, että retkeilyalue-status suojaa luontoa kansallispuistoa paremmin, sillä ”*[r]etkeilyalueella väki hajaantuu luonnollisemmin ja laajemmalle*” (D8).

Toinen aktiiviretkelijä muistuttaa, että Evon retkeilyalueella ja siihen vertautuvissa kansallispuistoissa pätevät lähestulkoon samat suositukset, rajoitukset ja kiellot: ”*Tavallinen päiväretkelijä tai useamman päivän patikoija ei juuri eroa huomaisi*” (B15). Kansallispuistossa saisi sienestää ja marjastaa ja liikkua polkujen ulkopuolella, sama aktiivi muistuttaa (B20). Retkeilyalueella ovat voimassa jokaisenoikeudet, mutta leiriytymistä suositellaan telttailuun varatuilla alueilla ja tulenteko on sallittu vain tulentekopaikoilla. Kansallispuiston ja retkeilyalueen suurimpana erona retkeilijöille pidetään lopulta vapaata leiriytymistä maastossa.

Kansallispuistostatusta kannattava aktiivi epäilee, että kukaan haluaisi yöpyä ”*Evon rajussa maastossa*” eli ”*pöpelikössä*”, ja uskoo retkeilijöiden hakeutuvan virallisille yöpymispaikoille siksikin, että tulenteko on sallittu vain siihen tarkoitetuilla paikoilla (B20).

Yhteenveto

Olen edellä tarkastellut esteettisten kokemusten kuvauksia Hossan kansallispuistoa ja Evon retkeilyaluetta ja tiedekansallispuistohanketta käsittelevissä sanomalehtiartikkeleissa. Tutkimuskohteet olen valinnut niiden ajankohtaisuuden ja mediahuomion perusteella. Kohteiden saama huomio ja kirjoitusten yleinen sävy olivat kuitenkin eripariset, sillä toinen alue oli juhlinnan ja toinen kiistelyn kohde.

Hossa-kuvauksista on yleistettävissä kansallispuistojen perinteinen jylhille kallioille rakentuva sensationistinen maisemaihanne, ja alueen erityislaatuisuuden luonnehdinnoissa toistuvat viittaukset geologiseen historiaan (luonnonestetiikan ja esteettispainotteisen luonnonsuojelun kalliokeskeisestä historiasta ks. Mikkonen 2022). Romanttiseen maisemaihanteeseen yhdistyvät koskemattoman erämaan tuntu, mytologiasävytteinen eskapismi ja kau-neuskokemukseen liittyvät henkiset (eettiset, elämänkatsomukselliset) arvot. Huomattavaa on myös ajallemme tyypillinen tapa yhdistää esteettinen kokemus terveyteen ja hyvinvointiin sekä toiminnallisuus, joka ilmenee liikkumismuotojen ja aktiviteettien suurena määränä.

Koska Hossa on pitkään toiminut retkeilyalueena ja luontomatkaailukohteena, kansallispuiston perustamiseen tavallisesti liittyvät, puiston hoitoa ja käyttöä koskevat eri intressiryhmien näkemyserot eivät juurikaan näy analyysoitavissa lehtiteksteissä (sen sijaan niihin voi tutustua kansallispuiston lakiesitystä koskevissa lausunnoissa). Evon retkeilyä – ja tarkasteltavassa aineistossa ympäristöministeriön työryhmän Evolle ehdottamaa tiedekansallispuistoa – koskeva sanomalehtikeskustelu on Hossa-kirjoittelua poleemisempaa. Evoa käsittelevissä sanomalehtiartikkeleissa ovat äänessä pääosin eri alojen vaikuttajat, aktiivit ja asiantuntijat. Aluetta arvioidaan luonnonsuojelun, retkeilyn, metsänhoidon ja metsäo- peuksen sekä metsästyksen näkökulmista.

Evo-kuvauksissa korostuvat biologiset ja ekologiset arvot. Keskustelua hallitsevat Evon metsät, joista toiset edustavat Etelä-Suomessa harvinaisia vanhoja luonnontilaisia metsiä ja toiset suomalaisen metsänhoidon pitkää perinnettä. Evoa koskevissa sanomalehtiartikkeleissa ei juurikaan esiinny esteettisille metsäkokemuksille leimallisia tunnetta ja mielikuvitusta korostavia kuvauksia. Sen sijaan kävijöiden tunnereaktiot liittyvät metsien käyttöön (metsänhoidon maisemavaikutukset ja jäljet retkeilyreiteillä) ja retkeilyn vapauteen liittyviin mielikuviiin (mahdollisuus poiketa retkeilyreitiltä ja yöpyä maastossa). Kävijöiden kuvitelmat kohdistuvat alueen tulevaisuuteen ja kokemuksiin, joita metsät voisivat tulevaisuudessa tarjota. Muun aluetta koskevan kirjallisuuden perusteella on aiheellista olettaa, että tarkastellulla aikavälillä vallinnut ympäristöpoliittinen skisma tiedekansallispuistosta talloi alleen virkistystä koskevaa keskustelua.

Aineistosta ei ole mielekästä tehdä tekstin ulkopuolelle yltäviä yleistyksiä, kuten arvioida erityyppisten kävijäprofiilien todellista esiintymistä. Kuitenkin aineistosta nousee esiin aiheita, joita on tärkeä pohtia. Ensinnäkin on kiinnostavaa huomata, kuinka alueen status, historia ja käyttötavat ohjaavat sitä koskevaa keskustelua. Sekä Hossan että Evon metsät ovat vanhoja, ja molemmilla alueilla on pitkät ja monopoliset erä-, talous- ja retkeilyhistoriansa. Tarkastellussa aineistossa Hossaa ja Evoa koskevalla esteettisillä puheta- voilla on kuitenkin vain niukasti yhtäläisyyksiä, vaikka nämä maisematyypeiltään erilaiset seudut luultavasti tarjoavat samankaltaisia esteettisiä kokemuksia ainakin metsäluontonsa osalta. Hiukan kärjistäen voitaisiin sanoa, että Hossan kuvaukset ovat romanttisia ja Evon realistisia. Evo-kuvauksissa ihastellaan biologisesti määriteltyä luonnonmetsää ja harvinaisia metsälajeja tai metsänhoidon pitkää historiaa, kun taas Hossa nähdään ikaikaisena suo- malaisena erämaana ja koetaan tunteella ja kaikilla aisteilla. Evon tiedekansallispuisto- ehdotelmassa viitataan nimenomaan luonnon monimuotoisuuden hupenemiseen, alueen

biologiin ja ekologiin arvoihin sekä ilmastonmuutoksen vaikutuksiin Evolla, kun taas Hossaa koskevassa keskustelussa ei esiinny huolta ympäristön heikkenevästä tilasta (pois lukien matkailun ympäristövaikutukset).

Aineistosta nousee esiin kiinnostavia tutkimusaiheita luonnon virkistyskäytön tutkimukselle esteettisen kokemuksen moniaistisuudesta ja holistisuudesta alkaen. Hossan tapauksessa kiinnostavia teemoja ovat myös ”koskemattomuuden” eri merkitykset ja kulttuurinen vaihtelu ja luonnon ”elämyksellisyyden” lisääminen luksusmajoitus- ja hyvinvointipalveluilla. Evoa koskeva keskustelu taas osoittaa, kuinka pienistä asioista samoilun ”vapaudessa” voi olla kysymys ja kuinka vastakkaisia arvoja virkistymetsiin projisoidaan. Jatkotutkimuksessa olisi kiintoisaa selvittää esimerkiksi retkeilyn vapauden ja yksityisäilytoilun limittyneisyyttä (ks. esim. D4; Perttula 2006, 29, 33, 34, 35, 37).

Vaikka ihmisten todelliset luontokokemukset, saati niiden journalistiset representatiot eivät käy argumenteista minkään filosofisen kannan puolesta tai sitä vastaan, voidaan erityisesti Hossaa koskevista puhetavoista huomata, kuinka kokonaisvaltaisina kansallispuiston kävijät kuvaavat kokemuksiaan: kuvauksissa limittyvät ympäristön luonnon- ja kulttuurihistoriallinen ymmärrys, eläytyminen, ulkoisen ja sisäisen luonnon (maiseman ja mielen) yhdentyminen sekä erilaiset henkiset ja hyvinvointiin liittyvät arvot. Sen sijaan kävijöiden arkiset pohdinnat ja huoli ympäristöstä uupuvat kokonaisuudesta. Hossan kuvauksissa toistuvat esteettisten kokemusten somaattinen ja kineettinen ulottuvuus sekä esteettisen kokemuksen ja hyvinvoinnin liitto ovat aiheita, joita on tutkittu arjen estetiikassa muttei yhtä laajasti luonnonestetiikassa – jatkotutkimuksessa yhden kiinnostavan leikkauspisteen voisi olettaa syntyvän ”esteettisen hyvinvoinnin” (ks. Haapala ym. 2015) ja matkailututkimuksessa tehdyn ”luontoyhteyden” tutkimuksen yhdistämisestä. Näidenkin aiheiden tutkimuksessa kuvaileva estetiikka on tärkeää niin havainnollistajan kuin haastajan rooleissa.

Tutkimusaineisto

Luettelo artikkelin aineistona käytetyistä sanomalehtiartikkeleista on tarkasteltavissa Tietoarkiston Aila-palvelussa: <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3847>

Lähteet

- Adams, W.M. & Mulligan, M. (2003) *Decolonizing Nature: Strategies for Conservation in a Post-Colonial Era*. Routledge, London.
- Andersson, R.-H. (2019) Re-Indigenizing National Parks: Toward a Theoretical Model of Re-Indigenization. *Duukanssarvi diédalaš áigečála* 3(2) 65–83. <<https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/bd0b838f-ef5c-4029-87ec-c002a8b44857/content>>.
- Andersson, R.-H., Cothran, B. & Kekki, S. (2021) *Bridging Cultural Concepts of Nature: Indigenous People and Protected Spaces of Nature*. Helsinki University Press, Helsinki.
- Bergmann, N.T. & Briwa, R.M. (2021) Re-envisioning the Toxic Sublime: National Park Wilderness Landscapes at the Anthropocene. *Annals of the American Association of Geographers* 111(3) 889–899. <https://doi.org/10.1080/24694452.2020.1785835>
- Berleant, A. (1992) *The Aesthetics of Environment*. Temple University Press, Philadelphia.
- Borg, P. (2008) *Monimuotoisuuden aika: luonnonnähtävyyksistä Naturaan*. Suomen Ympäristösuunnittelu, Kirkkonummi.
- Borg, P. (1978) *Perustiedot kansallispuistoista: ihanteet ja käytäntö*. WSOY, Helsinki.
- Brady, E. (1998) Imagination and the Aesthetic Appreciation of Nature. *Journal of Aesthetics and Art Criticism* 56(2) 139–147. <https://doi.org/10.2307/432252>
- Brady, E. (2003) *Aesthetics of the Natural Environment*. Edinburgh University Press, Edinburgh.
- Brady, E. & Prior, J. (2020) Environmental Aesthetics: A Synthetic Review. *People and Nature* 2(2) 254–266. <https://doi.org/10.1002/pan3.10089>
- Breiby, M.A. (2014) Exploring Aesthetic Dimensions in a Nature-Based Tourism Context. *Journal of Vacation Marketing* 20(2) 163–173. <https://doi.org/10.1177/1356766713514243>
- Budd, M. (2002) *The Aesthetic Appreciation of Nature*. Oxford University Press, Oxford.

- Butler, T., Crist, E. & Wuerthner, G. (2015) *Protecting the Wild: Parks and Wilderness, the Foundation for Conservation*. Island Press, San Francisco.
- Callicott, J.B. & Nelson, M.P. (toim.) (1998) *The Great New Wilderness Debate*. University of Georgia Press, Athens.
- Callicott, J.B. & Nelson, M.P. (toim.) (2008) *The Wilderness Debate Rages On: Continuing the Great New Wilderness Debate*. University of Georgia Press, Athens.
- Carlson, A. (1979) Appreciation and the Natural Environment. *Journal of Aesthetics and Art Criticism* 37(3) 267–276. <https://doi.org/10.2307/430781>
- Carlson, A. (1981) Nature, Aesthetic Judgment, and Objectivity. *Journal of Aesthetics and Art Criticism* 40(1) 15–27. <https://doi.org/10.2307/430349>
- Carlson, A. (2000) *Aesthetics and the Environment: The Appreciation of Nature, Art and Architecture*. Routledge, Lontoo.
- Carlson, A. (2007) The Requirements for an Adequate Aesthetics of Nature. *Environmental Philosophy* 4 1–12. <https://doi.org/10.5840/envirophil200741/22>
- Carlson, A. (2023) Environmental Aesthetics. Teoksessa Zalta, E. N. & Nodelman, U. (toim.) *The Stanford Encyclopedia of Philosophy, Fall 2023 Edition*. <<https://plato.stanford.edu/archives/fall2023/entries/environmental-aesthetics/>>.
- Carroll, N. (1993) On Being Moved by Nature: Between Religion and Natural History. Teoksessa Kemal, S. & Gaskell, I. (toim.) *Landscape, Natural Beauty and the Arts* 244–266. Cambridge University Press, Cambridge. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511554605.012>
- Clary, D.A. (1972) “The Place where Hell bubbled up”: A History of the First National Park. National Park Service, Washington, D.C. <<http://npshistory.com/handbooks/historical/yell/clary/index.htm>>.
- Cloke, P. & Perkins, H.C. (1998) “Cracking the Canyon with the Awesome Foursome”: Representations of Adventure Tourism in New Zealand. *Environment and Planning D: Society and Space* 16(2) 185–218. <https://doi.org/10.1068/d160185>
- Constantine, M.-A. (2023) Aesthetic Landscapes: Travel and Tourism. Teoksessa McCue, M. & Thomas, S. (toim.) *The Edinburgh Companion to Romanticism and the Arts* 58–76. Edinburgh University Press, Edinburgh.
- Cowentz, H. (1904) *Die Gefährdung der Naturdenkmäler und Vorschläge zu ihrer Erhaltung*. Gebrüder Borntraege, Berliini.
- Eaton, M. (1998) Fact and Fiction in the Aesthetic Appreciation of Nature. *Journal of Aesthetics and Art Criticism* 56(2) 149–156. <https://doi.org/10.2307/432253>
- Foster, C. (2007) Kerrottu ja eletty ulottuvuus ympäristöestetiikassa (The Narrative and the Ambient in Environmental Aesthetics, 1998). Teoksessa Sepänmaa, Y., Heikkilä-Palo, L. & Kaukio, V. (toim.) *Maiseman kanssa kasvokkain* 151–165. Maahenki, Helsinki. <http://hdl.handle.net/10138/14165>
- Fälton, E. (2021) The Romantic Tourist Gaze on Swedish National Parks: Tracing Ways of Seeing the Non-human World through Representations in Tourists’ Instagram posts. *Tourism Recreation Research*. <https://doi.org/10.1080/02508281.2021.1984692>
- Grebowicz, M. (2015) *The National Park to Come*. Stanford University Press, Stanford.
- Haapala, A., Puolakka, K. & Rannisto, T. (toim.) (2015) *Ympäristö, estetiikka ja hyvinvointi*. SKS, Helsinki. <https://doi.org/10.21435/skst.1417>
- Haila, Y. (1997) ‘Wilderness’ and the Multiple layers of Environmental Thought. *Environment and History* 3(2) 129–147. <https://www.environmentandsociety.org/sites/default/files/key_docs/haila-3-2.pdf>.
- Hansen, A.J., Monahan, W.B., Theobald, D.M. & Olliff, S.T. (toim.) (2016) *Climate Change in Wildlands: Pioneering Approaches to Science and Management*. Island Press, Washington, D.C.
- Heikkinen, R. (2018) Hossa vuosisatojen aikana: erämaasta kansallispuistoksi. Teoksessa Rautiainen, L., Heikkinen, R., Kormilainen, R., Kyllönen, M., Nykänen, R., Yli-Lontinen, S., Weaver, F., Bird, T. & Rähälä, M. *Hossa* 6–49. Artimedia, Kajaani.
- Helsingin yliopisto (2021) Evon tiedekansallispuistohanke. <<https://www.helsinki.fi/fi/verkkotot/evontiedekansallispuistohanke>>. 15.11.2022.
- Hepburn, R.W. (1966) Contemporary Aesthetics and the Neglect of Natural Beauty. Teoksessa Williams, B. & Montefiore, A. (toim.) *British Analytical Philosophy* 285–310. Routledge and Kegan Paul, Lontoo.
- Hepburn, R.W. (1996) Landscape and the Metaphysical Imagination. *Environmental Values* 5(3) 191–204. <https://doi.org/10.1177/096327199600500306>
- Heringman, N. (2004) *Romantic Rocks, Aesthetic Geology*. Cornell University Press, Cornell.
- Heyd, T. (2001) Aesthetic Appreciation and the Many Stories about Nature. *The British Journal of Aesthetics* 41(2) 125–137. <https://doi.org/10.1093/bjaesthetics/41.2.125>
- Houston, D.B. & Schreiner, E.G. (1995) Alien Species in National Parks: Drawing Lines in Space and Time. *Conservation Biology* 9(1) 204–209. <https://doi.org/10.1046/j.1523-1739.1995.09010204.x>
- Häyrynen, U. (1971) Luonnon rikkauden ja monipuolisuuden turvaaminen – luonnonsuojelun ydin. Teoksessa Taro, R. & Häyrynen, U. (toim.) *Luonnonsuojelu* 13–36. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Kalliola, R. (1966) Kansallispuisto ja luonnonpuisto. Teoksessa Linkola, M. *Vuimeiset erämaat. Suomen luonnon- ja kansallispuisto* 9–10. Weilin+Göös, Helsinki.

- Kalliola, R. (1968) Luonnonsuojelun käsite. *Suomen Luonto* 2–3 16–17.
- Keiter, R.B. (2013) *To Conserve Unimpaired: The Evolution of the National Park Idea*. Island Press, Washington, D.C.
- Kinnunen, A. (1969) *Esteettisestä elämäksestä*. WSOY, Porvoo.
- Knapas, R. (2005) Kauneuden viiva. Teoksessa Paaskoski, J. (toim) *Luonnon vihreä ajatusviiva: Punkkarin kansallismaisema* 50–63. SKS, Helsinki.
- Konu, H., Neuvonen, M., Mikkola, J., Kajala, L., Tapaninen, M. & Tyrväinen, L. (2021) Suomen kansallispuistojen virkistyskäyttö 2000–2019. *Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja A* 236. <<https://julkaisut.metsa.fi/assets/pdf/lp/Asarja/a236.pdf>>.
- Kuusisto, K. (2019) Evon retkeilyalueen kävijätutkimus 2018. *Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja B* 246. <<https://julkaisut.metsa.fi/assets/pdf/lp/Bsarja/b246.pdf>>.
- Laki Hossan kansallispuistosta (296/2017) Finlex. <<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2017/20170296>>.
- Leddy, T. (2012) *The Extraordinary in the Ordinary: The Aesthetics of Everyday*. Broadview Press, Peterborough.
- Lee, D. (2019) Travelling in Wilderness. Teoksessa Das, N. & Youngs, T. (toim.) *The Cambridge History of Travel Writing* 376–390. Cambridge University Press, Cambridge.
- Leopold, A.S., Cain, S.A., Cottam, C.M., Gabrielson, I.N. & Kimball, T.L. (1963) Wildlife Management in the National Parks. National Park Service, Washington, D.C. <http://npshistory.com/publications/leopold_report.pdf>.
- Linkola, K. (1926) Suunnitelma luonnonsuojelualueiden erottamiseksi Pohjois-Suomen valtionmailla. *Sihva Fennica* 1. <http://hdl.handle.net/1975/8382>
- LKM, Luonnon- ja kansallispuistokomitea (1953) Uusien luonnon- ja kansallispuistojen perustaminen valtion maille: luonnon- ja kansallispuistokomitean mietintö. *Sihva Fennica* 79 4639. <https://doi.org/10.14214/sf.a9101>
- Matthews, P. (2002) Scientific Knowledge and the Aesthetic Appreciation of Nature. *Journal of Aesthetics and Art Criticism* 60(1) 37–48. <https://doi.org/10.1111/1540-6245.00050>
- Metsähallitus (2022a) Käyntimäärät: Kansallispuistojen suosio ei jäänyt korona-ajan ilmiöksi. 5.9.2022. <<https://www.luontoon.fi/-/kansallispuistojen-suosio-ei-jaanyt-korona-ajan-ilmioksi>>. 5.9.2022.
- Metsähallitus (2022b) Käyntimäärien kehitys. <<https://www.metsa.fi/vapaa-aika-luonnossa/kayntimaarat/kayntimaarien-kehitys/>>. 2.5.2023.
- Mikkonen, J. (2018a) Suomalaisen esteettiset metsäsuhteet. *Vuosilusto* 12 90–111. <<https://issuu.com/vuosilusto/docs/vuosilusto12>>.
- Mikkonen, J. (2018b) Knowledge, Imagination, and Stories in the Aesthetic Experience of Forests. *Eстетика: The Central European Journal of Aesthetics* 55(1) 3–24. <https://doi.org/10.33134/eja.168>
- Mikkonen, J. (2022) Kivistä, puistoista ja Raajarven-hankkeesta. Julkaisematon käsikirjoitus. <https://www.researchgate.net/publication/367434458_Kivista_puistoista_ja_Raajarven-hankkeesta>.
- Miller, P. (1967) *Nature's Nation*. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge.
- Muir, J. (2013) *Ensimmäinen kesäni Sierranvuorilla* (My First Summer in the Sierra, 1911). Käännös Korhonen, J. Basam Books, Helsinki.
- Muir, J. (1901) *Our National Parks*. Houghton Mifflin and Company, Boston.
- Muir, J. (1912) *The Yosemite*. Century, New York.
- Nash, R. (1970) The American Invention of National Parks. *American Quarterly* 22(3) 726–735. <https://doi.org/10.2307/2711623>
- Nash, R. (1967) *Wilderness and the American Mind*. Yale University Press, New Haven.
- Nash, S. (2017) *Grand Canyon for Sale: Public Land versus Private Interests in the Era of Climate Change*. University of California Press, Oakland.
- Naukkarinen, O. (2011) *Arjen esteetikka*. Aalto-yliopisto, Helsinki.
- Nicolson, M.H. (1959) *Mountain Gloom, Mountain Glory: The Development of the Aesthetics of the Infinite*. Cornell University Press, Cornell.
- NPS, National Park Service (2000) Barry Mackintosh: Parks and People: Preserving Our Past for The Future. Päivitetty 1.12.2000. <https://www.nps.gov/parkhistory/online_books/sontag/sontag3.htm>. 1.8.2023.
- NPS, National Park Service (2012) Revisiting Leopold: Resource Stewardship in the National Parks. A Report of the National Park System Advisory Board Science Committee. <https://www.nps.gov/calltoaction/pdf/leopoldreport_2012.pdf>.
- NPS, National Park Service (2022a) Flood Recovery and Operations. <<https://www.nps.gov/yell/planyourvisit/flood-recovery.htm>>. 28.6.2022.
- NPS, National Park Service (2022b) Changes in Yellowstone Climate. Päivitetty 5.12.2017. <<https://www.nps.gov/yell/learn/nature/changes-in-yellowstone-climate.htm>>. 1.8.2023.
- Oelschlaeger, M. (1991) *The Idea of Wilderness*. Yale University Press, New Haven.
- Olmsted, F.L. (2016 [1865]) The Yosemite Valley and the Mariposa Big Tree Grove. Teoksessa Dilsaver, L.M. (toim.) *America's National Park System: The Critical Documents* 5–20. Rowman & Littlefield, Lanham.

- Paaskoski, J. (2005) Rajaseudulla. Teoksessa Paaskoski, J. (toim.) *Luonnon vibreä ajatusväina: Punkaharjun kansallismaisema* 36–49. SKS, Helsinki.
- Palmgren, R. (1922) *Luonnonsuojelu ja kulttuuri I–II* (Naturskydd och kultur, 1921–1922). Käännös Salovaara, H. Otava, Helsinki.
- Parsons, G. (2002) Nature Appreciation, Science, and Positive Aesthetics. *British Journal of Aesthetics* 42(3) 279–295. <https://doi.org/10.1093/bjaesthetics/42.3.279>
- Parsons, G. (2006) Theory, Observation, and the Role of Scientific Understanding in the Aesthetic Appreciation of Nature. *Canadian Journal of Philosophy* 36(2) 165–186. <https://doi.org/10.1353/cjp.2006.0010>
- Peeples, J. (2011) Toxic Sublime: Imaging Contaminated Landscapes. *Environmental Communication* 5(4) 373–392. <https://doi.org/10.1080/17524032.2011.616516>
- Perttula, M. (2006) Suomen kansallispuistojärjestelmän kehittyminen 1960–1990-luvuilla ja U.S. National Park Servicen vaikutukset puistojen hoitoon. *Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja A* 155. <<https://julkaisut.metsa.fi/assets/pdf/lp/Asarja/a155.pdf>>.
- Puhakka, R. (2007) *Kansallispuistot murroksessa. Tutkimus luonnonsuojelun ja matkailun tavoitteiden kohtaamisesta*. Yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja 81. Joensuun yliopisto, Joensuu. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-458-963-5>
- Puhakka, R. (2008) Kansallispuistojen luonto – luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutusta määrittävät diskurssit ja niiden muutos. *Terra* 120(4) 215–227. <<https://terra.journal.fi/article/view/106628/79564>>.
- Ramsay, A. (1891) *Jalkamatkoilta* [På sommarvandring]. Käännös Aatto, S. Werner Söderström, Porvoo. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2010-00002069>
- Rannow, S. & Neubert, M. (2014) *Managing Protected Areas in Central and Eastern Europe Under Climate Change*. Springer, Dordrecht.
- Rantala, O. (2017) Luontomatkat. Teoksessa Edelheim, J. & Ilola, H. (toim.) *Matkailututkimuksen avainkäsitteet* 59–63. Lapland University Press, Rovaniemi.
- Reunala, A. & Heikinheimo, M. (1987) *Taistelu metsistä: voimaaperäinen metsätalous Suomessa ja muissa maissa*. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Reunanen, P. (2021) Luonto unohtui kansallispuistoista. *Kanava* 4 54–56.
- Rolston, H. III (1995) Does Aesthetic Appreciation of Landscapes Need to be Science Based? *British Journal of Aesthetics* 35(4) 374–386. <https://doi.org/10.1093/bjaesthetics/35.4.374>
- Rolston, H. III (1998) Aesthetic Experience in Forests. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism* 56(2) 157–166. <https://doi.org/10.2307/432254>
- Ross-Bryant, L. (2013) *Pilgrimage to the National Parks: Religion and Nature in the United States*. Routledge, New York.
- Runte, A. (2010 [1987]) *National Parks: The American Experience*. University of Nebraska Press, Lincoln.
- Runte, A. (1990) *Yosemite: The Embattled Wilderness*. University of Nebraska Press, Lincoln.
- Ruuhijärvi, R. (1985) Lukijalle. Teoksessa Rautavaara, A. (toim.) *Suomen kansallispuistot*, 5. Suomen Luonnonsuojelun Tuki, Helsinki.
- Saarinen, J. (2001) Matkailun tilat ja motiivit: Saariselän ruskamatkailun muodot ja ympäristöt. Teoksessa Järviluoma, J. & Saarinen, J. (toim.) *Luonnon matkailu- ja virkistyskäyttö tutkimuskohteena* 35–50. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 796. <<https://jukuri.luke.fi/bitstream/handle/10024/521427/951-40-1766-8.pdf>>.
- Saito, Y. (1998) Appreciating Nature on Its Own Terms. *Environmental Ethics* 20(2) 135–149. <https://doi.org/10.5840/enviroethics199820228>
- Salonen, D. & Veteläinen, T. (2019) Hossan kansallispuiston kävijätutkimus 2017–2018. *Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja B* 244. <<https://julkaisut.metsa.fi/assets/pdf/lp/Bsarja/b244.pdf>>.
- Sellars, R.W. (1997) *Preserving Nature in the National Parks: A History*. Yale University Press, New Haven.
- Sepänmaa, Y. (1986) *The Beauty of Environment. A General Model for Environmental Aesthetics*. Suomalainen Tiedeakatemia, Helsinki.
- Sepänmaa, Y. (2006) Millainen metsä on kaunis? Teoksessa Jalonen, R., Hanski, I., Kuuluvainen, T., Nikinmaa, E., Pelkonen, P., Puttonen, P., Raitio, K. & Tahvonen, O. (toim.) *Uusi metsäkirja* 241–246. Gaudeamus, Helsinki.
- Silvennoinen H. (2017) *Metsämaiseman kauneus ja metsänhoidon vaikutus koettuun maisemaan metsäkeötasolla*. Dissertations Forestales 242, Itä-Suomen yliopisto. <https://doi.org/10.14214/df.242>
- Silvennoinen, H. & Tyrväinen, L. (2001) Luontomatkailun kysyntä Suomessa ja asiakkaiden ympäristötoiveet. Teoksessa Sievänen, T. (toim.) *Luonnon virkistyskäyttö 2000* 112–127. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 802. <<https://jukuri.luke.fi/bitstream/handle/10024/521436/951-40-1772-2.pdf>>.
- Sorakunnas, E. (2022) 'It's More than Just Status!' An Extended View of Social Value in Tourism. *Tourism Recreation Research* 1–15. <https://doi.org/10.1080/02508281.2022.2103251>
- Stevens, S. (toim.) (2014) *Indigenous Peoples, National Parks, and Protected Areas: A New Paradigm Linking Conservation, Culture, and Rights*. The University of Arizona Press, Tucson.
- Stohlgren, T.J., Resnik, J.R. & Plumb, G.E. (2014) Climate Change and “Alien Species in National Parks”: Revisited. Teoksessa Ziska, L.H. & Dukes, J.S. (toim.) *Invasive Species and Global Climate Change* 148–168. CABI, Wallingford.

- Tieck, L. (1797) *Der blonde Eckbert*. Projekt Gutenberg-DE. <<https://www.projekt-gutenberg.org/tieck/eckbert/eckbert.html>>.
- Tuan, Y.-F. (1989) Surface Phenomena and Aesthetic Experience. *Annals of the Association of American Geographers* 79(2) 233–241. <https://www.jstor.org/stable/2563254>
- Tweed, W.C. (2010) *Uncertain Path: A Search for the Future of National Parks*. University of California Press, Berkeley.
- Tyrväinen, L., Silvennoinen, H., Korpela, K. & Ylen, M. (2007) Luonnon merkitys kaupunkilaisille ja vaikutus psyykkiseen hyvinvointiin. Teoksessa Tyrväinen, L. & Tuulentie, S. (toim.) Luontomatkailu, metsät ja hyvinvointi 57–77. *Mettan työraportteja* 52. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-40-2045-2>
- Tyrväinen, L., Buchecker, M., Degenhardt, B. & Vuletić, D. (2008) Evaluating the Economic and Social Benefits of Forest Recreation and Nature Tourism. Teoksessa Bell, S. & Simpson, M. (toim.) *European Forest Recreation and Tourism: A Handbook* 35–64. Taylor and Francis, Lontoo.
- U.S. Congress, Office of Technology Assessment (1993) Harmful Non-Indigenous Species in the United States, OTA-F-565. U.S. Government Printing Office, Washington, D.C. <<https://ota.fas.org/reports/9325.pdf>>.
- Valkonen, J. (2003) *Lapin luontopolitiikka. Analyysi vuosien 1946–2000 julkisesta keskustelusta*. Tampere University Press, Tampere. <<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/67324/951-44-5775-7.pdf>>.
- Wilson, E. O. (1992) *The Diversity of Life*. Penguin Books, London.
- Woods, M. (2017) *Rethinking Wilderness*. Broadview Press, Peterborough.
- Wright, G.M., Dixon, J.S. & Thompson, B.H. (1933) Fauna of the National Parks of the United States: A Preliminary Survey of Faunal Relations in National Parks. National Park Service, Washington, D.C. <<http://npshistory.com/series/fauna/1.pdf>>.
- Ympäristöministeriö (2023) Kansallis- ja luonnonpuistot muodostavat luonnonsuojeluverkoston rungon. <<https://ym.fi/kansallis-ja-luonnonpuistot>>. 20.6.2023.
- Zhang, Q. & Xu, H. (2020) Understanding Aesthetic Experiences in Nature-Based Tourism: The Important Role of Tourists' Literary Associations. *Journal of Destination Marketing & Management* 16. <https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2020.100429>
- Zuelow, E.E. (2016) *A History of Modern Tourism*. Macmillan, Lontoo.
- Äijälä, M. (2016) Kansallispuiston luonto paikkakokemuksen rakentajana: diskurssianalyysi Pallas-Yllästunturia koskevista selonteoista. *Matkailututkimus* 12(2) 4–20. <<https://journal.fi/matkailututkimus/article/view/95751>>.